

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta tělesné výchovy a sportu

Šikana a její souvislosti

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Jana Jebavá

Zpracoval:

Karel Vozábal

Květen 2006

ABSTRAKT:

Název: Šikana a její souvislosti

Title of thesis: Causalities of bullying

Cíle:

Dosáhnout pozornosti věnované neustále se rozvíjející šikaně ve společnosti, poukázat na její nebezpečnost a možnosti prevence. Cílem bylo poukázat zvláště na šikanu v zaměstnání, tzv. mobbing, jemuž byla věnována zvláštní kapitola. Tento problém byl pojat jak reálně, tak i filozoficky.

Metoda:

Byl proveden průzkum šikany u žáků základní školy a zároveň průzkum mobbingu u zaměstnanců na pracovištích. Metoda průzkumu byla u šikany žáků provedena formou písemné ankety, u zaměstnanců formou konzultací.

Výsledky:

Tvoří podklady pro realizaci prevence šikany a zároveň z výzkumu vyplývá, že většina dotázaných se již se šikanou i mobbingem setkala. Dále bylo zjištěno, že mnozí jedinci jsou ohrožováni různými druhy šikany, proti které je velmi obtížné se ubránit.

Klíčová slova:

Šikana, příčiny, týrané dítě, agrese, poruchy chování a učení, výchova, působící vlivy, formy šikany, klasifikace typů šikany, oblasti šikany, vliv médií, znevýhodnění jedinci, mobbing, bossing, dublér, stalking, chairing, bullying, staffing, defaming, shaming, dissen, outplacement, sexual harassment, rasismus, agresor, oběť a následky, právo, prevence, šikana v zahraničí, kde hledat pomoc, cesty k nápravě, dotazník.

Touto cestou bych chtěl poděkovat PhDr. Janě Jebavé za odborné vedení práce, za praktické rady a možnost využít jejích zkušeností. Velký dík bych také chtěl vyjádřit Mgr. Věře Eksteinové za pomoc při realizaci školní ankety.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně pod vedením PhDr. Jany
Jebavé a uvedl jsem všechny použité literární zdroje.

Karel Vozábal

Karel Vozábal

Svoluji k zapůjčení své diplomové práce ke studijním účelům. Prosím, aby byla vedena přesná evidence vypůjčovatелů, kteří musí pramen převzaté literatury řádně citovat.

[illegible]

Motto:

„ Emoce mají být našimi sluhy, nikoli pány – a když, tak rozhodně ne tyrany“.

Robert Hugh Benson

OBSAH:

Úvod	9
1. Přehled literatury	11
2. Cíle a úkoly práce	12
2.1 Cíle práce	12
2.1.2 Úkoly teoretické části	12
2.1.3 Úkoly experimentální části	12
2.1.4 Základní otázky výzkumu	13
3. Hypotézy	13
4. Teoretická část	13
4.1 Definice šikany	13
4.1.2 Šikana jako nebezpečný sociálně patologický jev	14
4.1.3 Šikana a její příčiny	16
5. Poruchy chování	20
5.1 Týrané a zneužívané dítě	21
5.1.2 Šikana u malých dětí	23
6. Agresivita	24
6.1 Vývojové poruchy a jejich příčiny	28
6.1.2 Výchova jako rozhodující a dotvářecí činitel	28
6.1.3 Tyran jako vzor	32
6.1.4 Vliv médií a veřejných sdělovacích prostředků	34
7. Klasifikace typů šikany	35
7.1 Neobvyklé formy šikany	36
7.1.2 Rasismus a šikana	37
7.1.3 Znevýhodnění jedinci a šikana	39
8. Oblasti šikany a její projevy	40
8.1 Oblast školní	41
8.1.2 Šikana na pracovišti – mobbing	45

8.1.3 Agresor a oběť.....	54
8.1.4 Charakteristika agresora – typy.....	54
8.1.5 Oběť, destruktivita a jiné následky šikanování.....	58
8.1.6 Specifické poruchy učení v důsledku šikany.....	61
8.1.7 Výchovná opatření proti šikaně.....	63
9. Šikana z právního hlediska.....	64
9.1 Pedagogický pracovník, ředitel školy.....	65
9.1.2 Další školské orgány.....	66
9.1.3 Petice a stížnosti.....	66
9.1.4 Trestní oblast – šikana jako trestný čin.....	67
9.1.5 Občanskoprávní řízení – škody na zdraví, věcech, usmrcení.....	68
10. Prevence šikany.....	69
10.1 Kde hledat pomoc.....	71
10.1.2 Prevence v zahraničí.....	72
10.1.3 Pokyn MŠMT o řešení sociálně patologických jevů na škole.....	73
10.1.4 Cesty k nápravě a význam prevence – evropské iniciativy.....	75
11. Experimentální část.....	77
11.1 Úvod do průzkumu.....	77
11.2 Cíle průzkumu.....	77
11.3 Popis průzkumné metody a zdůvodnění jejího výběru.....	77
12. Diskuse.....	78
Závěry pro praxi.....	79
Závěr.....	80
Seznam použité literatury.....	82
Seznam příloh.....	85
Přílohy.....	86

Úvod

Mezi námi žije řada jedinců, kteří se setkali se šikanováním v rodině, škole, na pracovišti či při jiné příležitosti v běžném životě. Do vínku nám bylo dáno dobro i zlo a šikana je jev, se kterým lze jen těžko bojovat.

V kulturních zemích se lidé zřekli mučení a poprav, které vždy přitahovaly publikum a místo toho uplatňují jemnější a záludnější formu týrání – šikanu. K násilí dochází den co den. Lidé používají násilí k získání moci, peněz a leckdy mají agresori z mučení obětí potěšení.

Ve školách se vytvářejí i party (gangy), které šikanují spolužáky ve škole i mimo ni. Ve škole nejsou výjimkou zbraně, rvačky, atd.

Iniciátoři šikanování používají kombinaci metod vymývání mozku a psychické manipulace, která nabývá až charakter hypnózy. Dochází pak k nastolení destrukce, leckdy i celé skupiny, tj. dokonce přijetí norem šikanování většinou nebo téměř všemi členy skupiny.

Se zprávami o dětech, které loupí, šikanují či dokonce vraždí, se stále více setkáváme. Je třeba se zamyslet nad otázkou, kde se bere sklon k násilí. Ani odborníci se nemohou shodnout na odpovědích týkajících se násilí a agresivního chování. Vidět je to třeba na příkladu televize a počítačových her s násilným obsahem – zatímco někteří je považují za jednoznačné viníky, jiní tvrdí, že se jedinec kvůli nim násilníkem nestane. Právě tak není nutně pravda, že dítě, které rodiče fyzicky trestají, bude automaticky napadat ostatní děti a naopak.

Kriminalisté říkají, že agresivních dětí není o mnoho více než v minulosti. Případy se však objevují ve vlnách a také se více medializují. Přesto se zdá, že celkově jsou dnešní děti agresivnější, než tomu bylo v minulosti. Rodiče mají stále těžší roli- najít míru mezi nezbytnou zdravou agresivitou a agresivitou škodlivou, která už se obrací proti okolí.

Šikana je jev, kterým je nutno se zabývat a nalézat řešení k nápravě. Pokud již předškolní potomek ubližuje, třeba i svým sourozencům či vrstevníkům a dělá to úmyslně, s cílem ublížit, pak je třeba se snažit ho tomu odnaučit. Čím dříve se s terapií začne, tím lépe, protože jinak hrozí, že se s potomkem podobné problémy potáhnou i dále.

Literární tituly našich i zahraničních autorů představují problém šikany v mnoha podobách. Ukazují různé výsledky výzkumů výskytu šikany u nás i ve světě a zároveň se snaží o možnosti prevence a právní ochrany proti šikaně.

Ke své práci jsem čerpal z naší i zahraniční literatury a z poznatků našich předních odborníků. Literatura byla opatřena z dostupných zdrojů, tj. z knihoven, Linky bezpečí, občanských sdružení proti šikaně, aj.

2. Cíle a úkoly práce

2.1. Cíle práce

Cílem závěrečné diplomové práce bylo prozkoumat problém šikany a jejích druhů v souvislostech s příčinami, výchovou, agresí, klasifikovat její typy a snažit se poukázat na možnosti prevence i právních dopadů tohoto sociálně patologického jevu, který se nebezpečně rozrůstá do všech sfér společnosti jak u nás, tak i v zahraničí.

Experimentální část poukazuje na výskyt šikany na školách a anketa na mobbing neboli šikanu v zaměstnání. Výsledky průzkumu by měly varovat a poukázat na nutnost vymýtit co možná nejvíce šikanu jakéhokoli druhu.

2.2. Úkoly teoretické části

- definovat šikanu jako nebezpečný sociálně patologický jev
- klasifikovat typy šikany i její neobvyklé formy
- poukázat na agresivitu a další příčiny šikany, tyranii dětí, odlišných jedinců, aj.
- zabývat se problémem výchovy jakožto dotvářejícího činitele jedince
- prostudovat dostupnou literaturu z oblasti šikany a zpracovat celkový pohled na danou problematiku.

2.3. Úkoly experimentální části

- sestavit dotazník pro žáky základní školy 7. a 8. ročníku pro dívky a chlapce
- otázky zvolit tak, aby odpovídaly věku dotazovaných žáků
- tímto uskutečnit vlastní průzkum na základní škole
- zpracovat výsledky dotazníku
- uskutečnit anketu mezi zaměstnanci o výskytu mobbingu na pracovišti u žen a mužů
- zhodnotit výsledky ankety a zjistit projevy následků mobbingu u dotazovaných

2.4. Základní otázky výzkumu

- zda jsou žáci součástí nějaké party a jaké mají kamarády
- kdo, kde a jak jim ubližuje, jak často a zda více chlapec či dívka
- jaký způsob obrany považují za možný, kde hledat pomoc

3. Hypotézy

Hypotéza 1: Předpokládáme, že se většina dotázaných žáků se šikanou setkává.

Hypotéza 2: Předpokládáme, že někteří žáci vzhledem k jejich věku nebudou umět přesně odpovědět či některá otázka zůstane nevyplněná.

Hypotéza 3: Předpokládáme, že většina žáků odsoudí šikanu a zaujme k ní zcela negativní postoj.

Hypotéza 4: Předpokládáme, že se mobbing na pracovišti vyskytuje u žen i mužů.

Hypotéza 5: Předpokládáme výskyt psychosomatických poruch v důsledku mobbingu.

4. Teoretická část

4.1 Definice šikany

Šikanování je nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je zejména omezována osobní svoboda, svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětím ubližováno na zdraví či na majetku. Jedná se o složitý a komplexní problém, který není možno právně pojmut jako jeden celek, neboť svými znaky a důsledky zasahuje do různých právních odvětví.

„Šikanování je agresivní jednání uskutečňované s cílem získat pocit převahy a určité výhody prostřednictvím fyzického a psychického týrání druhých lidí. Agresor se jím pokouší získat různé výhody, dále dominanci, uspokojení a zadostiučinění. Nelze vyloučit ani motiv odplaty za křivdy, které se mu přihodily v minulosti nebo za ty, které do oběti promítá a tak či onak je za ně činí odpovědnou. Jde o jednání agresivní, nezákonné a oběť ponižující“ (Novák, Capponi 1996, s. 45).

Metodický pokyn MŠMT č. 28275/2000-22 definuje šikanu takto: „Šikanování je jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka,

případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků“.

Metodický pokyn obsahuje v článku 1 charakteristiku šikanování, v článku 2 projevy šikanování, v článku 3 školy a školská zařízení v prevenci šikanování, v článku 4 metody řešení šikanování, v článku 5 výchovná opatření, v článku 6 spolupráci školy s rodiči žáků, v článku 7 spolupráci školy se specializovanými a ostatními institucemi a v článku 8 závěrečná ustanovení. Tento pokyn nabyl účinnosti dne 1.1.2001 (zpracoval Mgr. Eduard Zeman – ministr).

4.1.2 Šikana jako nebezpečný sociálně patologický jev

V každém dřímá sklon ovládat druhé a šlapat po bezbranných. Šikana znamená utrpení, bolest, úzkost, ponížení, podlomení duševního zdraví, sebedůvěry, zhoršení školního prospěchu a naději na uplatnění v životě. Silnější ubližují slabším. Zlomyslnost a krutost jsou odvěké lidské nectnosti. Nový jev – krutost bez prožitku vzteku či nenávisti i bez sadistického uspokojení, tzv. nemotivované násilí (např. kopne někoho jen tak).

Šikana představuje celkový růst násilí, mravní nebezpečí.

Náznamy šikany nepřímé, tj. posměch, nadávka. Přímá pak je fyzické násilí. S věkem spíše ubývá obětí, nikoliv agresorů.

Zlomyslnost a krutost jsou odvěké lidské nectnosti, a proto se můžeme domnívat, že i šikana se vyskytovala v určitých sociálních situacích odedávna. V odborné literatuře se jí jako samostatnému problému dostává pozornosti až koncem šedesátých let našeho století, především ve Skandinávii (Hošek, Internet, 2005).

Vědecká diskuse o šikaně začala tedy v roce 1969 ve Skandinávii. V 70. letech definuje šikanu Olweus ve své vědecké práci jako opakovanou agresi jedince nebo skupiny agresorů (většinou malé) proti jedinci nebo malé skupině obětí. Upozornil, že šikana ohrožuje duševní a mravní vývoj školních dětí.

Na podzim r. 1982 došlo v severním Norsku ke třem případům sebezabití (suicidium) chlapců ve věku 10-14 let z příčiny brutální šikany vrstevníků. Ministerstvo školství pak iniciovalo celostátní kampaň proti šikaně na základních školách. U nás byl po roce 1989 zahájen výzkum ochrany obětí Šikany (Mgr. Petra Vitoušová je prezidentka Bílého kruhu bezpečí).

Šikana je zvláštní případ agrese. Člověk se chová agresivně na základě vrozených instinktů.

„Agresivní sklony se u člověka utvářejí – na základě instinktivní výbavy – v prvních letech života“ (Říčan 1995, s. 23).

Podle některých psychologů je agrese i naučená, tj., že si ji osvojíme na základě zkušenosti (např. člověk ví, že s pomocí agrese se zmocní věci, vynutí si něco, dítě vidí, jak týráním dítěte rodiče s uspokojením prosazují svou moc). Zde se uplatňují i vlivy televize, akčních filmů, atd.

„Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům...“

Pojem šikana zavedl statečný pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli, protože to bylo tabu – v socialistické armádě se existence něčeho takového nesměla přiznat (Říčan 1995, s. 25). Ve škole se setkáváme s fackováním, bitím, obnažováním spolužáků, kopáním, ničením věcí, nadávkami, posměšky a ošklivými poznámkami o rodině.

„Zásadně mluvíme o šikaně pouze tehdy, když je oběť z nějakého důvodu bezbranná, buď pro fyzickou slabost či neobratnost, pro svou izolovanost v kolektivu, pro své psychické zvláštnosti (bázlivost apod.) nebo proto, že agresori útočí ve skupině. Jde tedy o *a s y m e t r i c k o u a g r e s i i*“ (Říčan 1995, s. 28).

Uvedme si další pohledy na charakteristiku šikany.

„Šikanování působí dětem tu nejobrovitější bolest. Děti, jež se stanou terčem tohoto zla, utíkají z domova, přestávají si hrát, jsou vyděšené, nezúčastněné a nešťastné. Mnohé z nich se již pokusily i o sebevraždu, některým se to naneštěstí podařilo“ (Elliotová, 1995, str. 81).

„Šikanování je vlastně zneužívání síly nebo pravomoci, se kterým se stále znovu a znovu setkáváme i v podnikatelské vrstvě, ve vládách, nejrůznějších institucích a konec konců i ve válkách“ (Elliotová, 1995, s. 83).

Co je tedy šikanování?

- a) ve fyzickém smyslu – strkání do dítěte, bití, kopání, úderý předmětem, shazování ze schodů, zamykání, ničení předmětů, pomalování
- b) slovní urážky (velmi zálučné – nelze často dokázat)
- c) pokřiky – rasový motiv „cígoši“, „černá hubo“, atd.

Vaníčková šikanu charakterizuje takto:

„Je to projev sociální patologie, který vzniká všude tam, kde nevyhovují formální struktury a vzniká tak prostor pro neformální paralelní struktury, kde vůdce stanoví rituál odměn a trestů k ovládnutí celé komunity. Hlavním zájmem šikanování je cíl někomu ublížit“ (Vaníčková, Hadj Moussová, Provazníková 1995, s. 11).

4.1.3 Šikana a její příčiny

V šikaně lze spatřit degenerovanou, zvrhlou formu tradičního tlaku, touhu po moci, tj. přání ovládat druhého, motiv krutosti (potěšení vidět druhého trpět), zvědavost, jak se oběť zachová a nudu a touhu po stále silnějších vzrušujících zážitcích.

Dá se říci, že až překvapivě často odhalíme kořeny příčiny šikany v rodinách hlavních aktérů. Osobnost agresora i oběti, stejně tak i charakteristika jejich rodinného zázemí.

Po pátrání příčin agresivního chování se vydal i profesor Říčan (1995), který popsal čtyři hlavní motivy:

- 1) Tlak kolektivu – jedinec je nucen, aby se choval tak, jak společnost očekává; např. chlapec, má být mužně tvrdý, nikoli změkčilý, nemá se bát ránu dostat a v případě potřeby ji i dát. Je-li jedinec pod konstantním tlakem „být takovým, jakým mám být“ a je-li ke své budoucí sociální roli veden a systematicky připravován (dříve výcvik šlechtických chlapců se zbraní, dnes armádní výcvik,

tělesná výchova), vnímá, že jedinci v tomto procesu slabí či dokonce neúspěšní jsou zpravidla terčem pohrdání a posměchu.

Podle C.G. Junga má problém ještě hlubší niterný motiv. Například u mužů pod tlakem k mužnosti, kdy se v jejich duši nachází zároveň i nemužská (tedy ženská) část, může v některých situacích docházet k vnitřnímu rozporu. Racionální složka osobnosti nabádá ke striktní převaze mužského elementu a přizpůsobení se mu, ale zároveň „ženská část“ duše se vzpírá a nabádá k opačnému chování, které by ovšem dle racionální složky vedlo k selhání a pohrdání ostatními. Vzniká zde tedy vnitřní tlak, který důsledně drží ženskou složku při zemi. Pak se ovšem objeví někdo, kdo tento postup vzhledem ke své ženské součásti duše nezvolil (je tedy jemný, něžný, někdy i změkčilý, zkrátka „nechlapský“) a jeho chování v jedinci s vnitřním tlakem vyvolává touhu tento tlak „upustit“ a být také takovým – „ženským“. To je ovšem pro racionální složku nepřijatelné („pomysli na ten posměch a pohrdání!“). Tohoto pokušení podvolit se vlastní duši se tedy nejlépe jedinec pod tlakem zbaví, když onoho „zženštilého sraba“ poníží a zesměšní.

- 2) Touha po moci – přání ovládat druhého ať už za účelem prospěchu (nabytí hmotné věci, peněz...) či uspokojení vlastního ega (někdo je nám vydán na milost a nemilost). Touha po moci je spíše „přiživujícím motivem“ k výše uvedenému. Přání ovládat druhého člověka je silné i ze zcela racionálních (nikoli však správných) důvodů. Ovládáme-li nějakého jedince či ještě lépe skupinu jedinců, pomůže nám to splnit vlastní přání a dosáhnout jakéhosi uspokojení.
- 3) Motiv krutosti – psychoanalýza předpokládá, že vidět někoho trpět působí jedinci potěšení, aniž by se jednalo o jedince se sklony k sadismu. Tento motiv je často považován za spíše okrajový. Samozřejmě by bylo scestné považovat děti za nevyléčitelně choré devianty, ovšem dle psychoanalytiků dřímá určitý sklon k sadismu v každém jedinci a někdy stačí překvapivě málo k jeho probuzení. Při šikaně je tento prvek osobnosti uspokojen – „vychutnám si utrpení druhého“. Samozřejmě se v kolektivu může vyskytnout psychicky nemocný jedinec a násilí na slabších dětech má pak skutečně patologické příčiny, ale tyto případy jsou vzácné.

- 4) Zvědavost, experiment – týrání funguje do určité míry jako pokus. Agresor je zvědavý a zkouší, jak bude druhý jedinec reagovat na ponížení a bolest, jak se projeví jeho strach. Řečeno opět slovy psychoanalytika, agresor cítí, že týrání a ponižování oběť takzvaně duševně obnažuje, což v něm vzbuzuje zvědavost podívat se na její dno.

Aby se však šikana mohla plně rozvinout, je zapotřebí, aby byly splněny tři podmínky:

1. přítomnost potencionálního šikanujícího agresora
2. přítomnost potencionální oběti šikanování
3. přítomnost takového klimatu skupiny, které šikanování připustí, resp. mu nezabrání (Říčan, 1995, s. 29-30).

Elliotová poukazuje na problémy, které popsal Olweus. „Dan Olweus, vynikající norský odborník v otázkách šikanování, říká, že kdesi v pozadí se za těmito šikanujícími dětmi skrývají čtyři hlavní faktory:

- Rodiče poskytli těmto dětem žalostně málo lásky a místo toho k nim zaujímal negativní postoje.
- Rodiče jim tolerovali agresivní chování a v tomto smyslu jim ani nestanovili žádné pevné hranice únosnosti.
- Děti musely od rodičů snášet fyzické tresty, případně prudké výbuchy emocí.
- „Horkokrevný“ temperament dítěte, ačkoliv se tomuto faktoru přisuzuje menší důležitost než třem zbývajícím“ (Elliotová 1995, s. 88).

Příčinou agrese je i to, že každým rokem konzumují mladí alkohol a drogy. Alkohol a drogy jsou závažným sociálním problémem. Obvykle je na počátcích nátlak kamarádů. Jde o opakující se nutkavé chování, které nakonec způsobí fyzický, citový a společenský úpadek postiženého jedince. Příčinami jsou sociální faktory (vliv rodičů, sourozenců) a psychologické faktory, tj. nízké sebeocenení, malá sebedůvěra a asertivita, úzkost, tendence k impulzivnímu a vzpurnému chování.

Člověk se chová buď asertivně, tj. vyjadřuje své myšlenky, city a přesvědčení upřímným, otevřeným a vhodným způsobem a neporušuje přitom asertivní práva jiných,

nebo pasivně (neassertivně), není upřímný a otevřený, toleruje porušování svých práv, nechá se přemluvit. Jedinec s agresivním chováním pak porušuje svým chováním práva jiných. Jeho cílem je zvítězit a podmanit si druhé, např. křikem.

Příčinami vzniku agrese jsou jistě i následující faktory:

- povaha, založení dítěte
- rodinné prostředí (agresivní rodiče)
- nedostatečná péče a výchova
- poselství o tom, že šikana se vyplácí (vidí na rodiči, učiteli, spolužákovi)
- kruté tělesné trestání
- nízké sebeocenení (slyší o sobě negativní výroky, vidí svět nepřátelsky)
- skupina vrstevníků, kteří šikanu podporují

Odborné studie ukazují, co přivádí děti do členství v gangu:

- dítě nemá dostatečné vazby s dospělými, má zkušenosti s protispolečenským chováním
- rodiče u něj nevyžadují kázeň, nestarají se o to, co dělá
- špatně se učí
- dítě je ve škole agresivní
- navazuje kontakty s problémovými vrstevníky

Pokud je členem gangu, dojde k projevům:

- některé noci netráví doma
- máte důkazy, že bere drogy nebo pije alkohol
- náhle se změnilo chování a osobnost je náhle bohatá
- poflakuje se
- mění svůj zevnějšek neobvyklým způsobem

5. Poruchy chování

Každý člověk prochází během života růstem a vývojem a jeho osobnost se rozvíjí. Rozdíl je v tom, jak se rozvine charakter, schopnosti a psychické vlastnosti. Vývoj osobnosti zahrnuje dva aspekty – zrání a vzájemné působení jedince s prostředím. Prostředí začíná pro dítě rodinou, která má klíčový význam. Působí na vývoj a formování osobnosti dítěte. Důležitým faktorem je emoční vztah k dítěti a láskyplná péče, což je rodina funkční. Dysfunkční rodina narušuje vývoj a formování osobnosti dítěte.

Někteří rodiče, kteří mají zdravé dítě, žehrají často na své potomky kvůli věcem zcela nedůležitým. Co ale rodiče, kteří mají dítě s poruchou chování? Nahlédněme do osudů, které se neutvářejí lehce. To, co rodiče potká a nač by mohli reagovat zatrpknutím nebo rezignací, se často ukáže být výzvou k vyvinutí úsilí, aktivity, především vědomé lásky k těmto dětem.

Děti s poruchou mají vyrůstat v milující rodině. Na takovou rodinu, pečující o takové dítě, klade život zvýšené nároky. Existují různé způsoby pomoci těmto rodinám (škola, odborníci, instituce aj.).

Dítě je součástí naší identity a rodina se musí se vším vyrovnat. Je nutné si uvědomit, že své děti vysíláme do budoucnosti – budoucího života.

Věnujme se nyní vývoji jedince a poruchám somatickým, psychosociálním a psychickým. A to z toho důvodu, jak jsme již naznačili v úvodu, že bez tohoto poznání nelze pochopit příčinu agresivity a šikanování.

Nápadné poruchy a odchylky najdeme u některých dětí již od narození, mnohdy již v těhotenství. V průběhu života se pak objevují poruchy jiné, neurotické symptomy jako jsou neurotické změny citového prožívání (úzkost, bojácné a ustrašené chování, fobie, tj. strach z jiných objektů, školní fobie, deprese), neurotické vegetativní poruchy (poruchy přijímání potravy, mentální anorexie – odmítání jídla nebo bulimie – přejídání, poruchy vyměšování, poruchy spánku, neurotické bolesti) neurotické poruchy řeči (koktavost, nemluvnost – mutismus), tiky, neurotické návyky (okusování nehtů). Drobné odchylky od normálního chování se mohou změnit ve vážné agresivní chování.

„Dítě hyperaktivní s poruchou pozornosti (Attention Deficit Hyperactivity Disorder – ADHD) nezvládá úkoly nebo je umístěno v nevhodné třídě. U tohoto se rychle vyvine antisociální chování. Začně vyrušovat a bude na obtíž. U ADHD rozlišuje Train tři hlavní symptomy: A – poruchy pozornosti, B – impulzivitu, C – hyperaktivitu“ (Train 1997, s. 31).

Train dále uvádí, že „budou-li mít pro sebe rodiče a vychovatelé navzájem pochopení, snáze spojí své síly v náročné péči o děti s ADHD“ (Train 1997, str. 94).

Dnes neoddělujeme somatické poruchy od psychických. Biologické zdraví je v pozitivním vztahu dobré životní pohody člověka. Nové poznatky dokázaly, že již v nitroděložním životě působí psychosociální prožitky a zkušenosti.

Psychosociální vývoj dítěte probíhá od raného dětství v řadě závislých oblastí. Je to psychomotorika, vnímání a poznávací schopnosti, učení, emocionalita a sociální vztahy. Důležitou roli hraje spokojenost či nespokojenost dítěte, pláče, křičí nebo má strach, vztek či je vzdorovité. Negativy jsou žárlivost, závist, atd. Poruchu u dítěte je třeba včas rozpoznat a přiměřeně zařadit jedince do společnosti. Pokud bychom zvolili nepřiměřený přístup, vzniknou pak navíc emocionální poruchy a může dojít k celkové deformaci osobnosti.

5.1 Týrané a zneužívané dítě

Již v historických obdobích jev „týrání dítěte“ existoval. Např. v antice mohl rodič dítě prodat do otroctví či dokonce zabít. V křesťanském období se vztah k dítěti zlepšil, ale dítě bylo stále pokládáno za méněcennou bytost. Nežádoucí děti nebyly již zabíjeny, ale odkládány.

Patologická aktivita rodičů se projevuje dodnes, a to přísnými tělesnými tresty. Týrání dítěte rodiči poškozuje jeho tělesný i duševní vývoj, případně může způsobit i jeho smrt. V některých rodinách lze vidět „skryté týrání“, které se na první pohled týráním nejeví. Jde o pedantický pořádek, dokonalou čistotu, úzkostlivou péči či nadměrné nároky na dítě. Tělesné týrání dítěte je fyzické ubližování dítěti, citové týrání (též duševní či psychické) je chování, které má negativní vliv na psychiku dítěte a jeho vývoj (slovní útoky, vtahování dítěte do rodinných konfliktů, ponižování aj.). Na špatný vývoj dítěte

působí též zanedbávání, kdy dochází k neumožnění rozvoje schopnosti dítěte, nedostatku ošacení, jídla či ochrany před zlem.

Často se bohužel setkáváme s různými formami fyzického týrání a zanedbávání ze strany rodičů. Je to bití rákoskou, smýkání s dítětem, svazování, odpírání potravy, oblečení, ponechání bez dozoru, přetěžování množstvím domácích prací, aj. Stejně tak má poškozující následky i psychické a emocionální týrání a zanedbávání. Zde jsou ohroženy pocity a emoce jedince podřývající jeho sebedůvěru. Např. se mu stále zdůrazňuje jeho nešikovnost, hloupost, neschopnost, je urážen a ponižován.

„Rodiče, dopouštějící se psychického či emocionálního týrání, někdy byli sami v dětství deprivováni, a tak nevědomky odmítají představu, že by někdo mohl dostávat něco, co sami neměli“ (Mufsonová, Kranzová, 1996, s. 58).

Děti, které se cítí ohrožené, telefonují často na Linku bezpečí. Podívejme se nyní na statistiku této linky. Data jsou zpracována za období posledních pěti let, tj. od 1. ledna 1999 do 31. prosince 2003.

Problém	Počet hovorů
Šikana ve škole	6 165
Šikana mimo školu	3 465
Celkem	9 630

„Mezi ohroženými dominují děti trpící tzv. lehkou mozkovou dysfunkcí-neklidné, nesoustředěné, dráždivé, trucovité, úzkostné, s výkyvy nálad, neobratné, impulsivní. Děti trpící různými somatickými chorobami, jež ovlivňují jejich chování“ (Novák, Capponi, 1996, s. 40).

Rodiče mají představovat jistotu a bezpečí. Právě tato potřeba je jednou z nejvýznamnějších psychických potřeb dítěte. Velkým nebezpečím je identifikace s agresorem. Dítě se začne chovat jako jeho tyran (např. otec), je útočné a agresivní. Takový jedinec se často stane týrajícím rodičem. Ubližování dítěti ovlivňuje i jeho budoucnost. Jedinec se může stát agresorem či obětí z důvodu vzniklých poruch. Citové

poruchy vznikají, pokud je dítě citově neuspokojené. Nedostatek citu si pak kompenzuje a dochází ke změně osobnosti jako důsledku citové deprivace. Z dítěte se stává jedinec s absencí empatie a egocentrismem, mající sklon reagovat agresivně a získat tak sociální kontakt.

„Týrané děti selhávají v oblasti sociální adaptace, bývají častěji odmítány nebo dokonce zavrhovány. Stávají se častěji objektem agresivity ostatních i jinde než doma“ (Vágnerová 2001, s. 108).

Pocit ohrožení, strachu a úzkosti je pro jedince půdou pro vznik neurotických potíží. Tyto vznikají buď z vrozené dispozice nebo vlivem vnějšího prostředí. Jedinec, který prožívá stresy, konflikty či je šikanován, prochází velkou psychosociální zátěží, která ovlivňuje jeho chování i výkon, např. ve škole i v zaměstnání. Poruchy mohou mít charakter uzavírání se do sebe, zadržávání řeči (koktavost) či nemluvnosti (mutismu), která může dojít až k logofobii, tj. strachu z řeči (Vágnerová 2001, s. 88).

„Porucha řeči vždycky snižuje sociální status takto postiženého jedince“ (Vágnerová 2001, s. 119).

Psychické či psychosomatické potíže se projevují negativně na chování jedince a tato skutečnost může vést k agresivním projevům či naopak se jedinec stane obětí šikany.

5.1.2 Šikana u malých dětí

V poslední době bylo zjištěno, že děti se šikanují už od tří let. Jde o to, že vzájemně se týrají i děti v mateřských školách, neméně krutě než v pubertě.

Bohužel v současné době se setkáváme s matkami, které vyzvedávají své děti ze školky a posléze objeví na jeho těle modřiny. Například nějaký silný hošík začíná zkoušet údery a kopy, které vidí v televizi. Bolesti malých dětí jistě nejsou menší než u dospělého. Z doslechu rodičů lze popsat např. případy, kdy si prvňáčci posílají výhrušné dopisy, pořezali se žiletkou, poškodili oko, berou tašky, kopají do oběti.

Co je příčinou takového chování u malých dětí? Často to jsou sociální rozdíly, které malé děti vnímají. Například se posmívají vrstevníkům ohledně oblečení nebo jestliže se jedinec něčím od ostatních odlišuje. Útrapy oběti pak vyústí v řadu chorob plynoucích z duševního týrání. Dítě se snaží nemuset do školy, chce být co nejdéle

nemocné. Zkušenosti pak nechávají stopy na celý život. Někdy se pak projevují tím, že šikanovaný začne sám šikanovat druhé. Je proto zapotřebí všimnout si problémů dětí.

Otřesnou skutečností je to, že nás často veřejné sdělovací prostředky a média zaskočí tragickými zprávami o šikaně. Často slyšíme případy, kdy malé děti utýraly zvířata, umlátily je lopatami, utopily, namáčely do chemikálií a barev, usekávaly zvířatům končetiny. Dochází i k vraždám, kdy děti zavraždí své prarodiče, učitele, spolužáky. Tyto zvrhlosti (často se jedná o tzv. nekrofilní sadismus či psychopatické poruchy) našťastí výrazně vybočují z běžných norem. Jedná se většinou o děti těžce výchovně i pedagogicky zanedbané, což se odrazí v nezdrženlivosti, surovosti a agresivitě. Často se jedná o pomstu za odstrčení, kdy vrstevníci nevezmou jedince do party.

Dá se říci, že dnešní mladí lidé oproti starší generaci mají odlišnou zkušenost se smrtí. Znájí ji v podstatě jen z filmů, z počítačových her, kde někoho zabijí a on se za chvíli zvedne. Nepocítují tak rozdíl mezi mrtvým a živým, vlastně nerozpoznají, kdy smrt je jen „jako“ a kdy už „doopravdy“.

Již výše zmíněné týrání zvířat a jejich následné usmrcení je projev obrovské agrese, kdy dítě cítí moc a vybere si oběť, kterou je zvíře. Jedinec se pak nemusí bát zpětné agrese, protože zvíře to na něho neprozradí. Proto je míra agrese obrovská. Lze se také domnívat, že si jedinec chce dokázat vlastní důležitost.

6. Agresivita

Je smutnou skutečností, že se často v lidské společnosti setkáváme s agresivitou. Zamysleme se nyní nad tímto jevem.

Lze se domnívat, že jedinci, kteří trpí agresivitou, často neměli ve výchově otce (neúplná rodině) nebo byli rozmazlováni, čímž si neuvědomují své hranice chování. Člověk je též často nástrojem něčího blahobytu a prospěchu, Vzniká u něho úzkost, je sensitivní s vysokým IQ, ale bez mantinelu. Stává se rizikovým dítětem. Zde je namístě, aby rodiče učili jedince asertivitě, tj. zdravě agresivní sebeprosazování.

„Agrese se většinou definuje jako psychologická (emočně motivační) mohutnost, jež má za cíl poškodit přírodu, věci, lidi nebo sebe samého. Z psychologického hlediska je chápána coby vrozená vlastnost či reaktivní připravenost, jež je člověku vlastní a tudíž

eticky neutrální sloužící k adaptaci, udržení života, např. získání obživy, sebeprosazení či obraně“ (Poněšický 2004, s. 22).

„Hodně se mluví o tom, že se agresivita rychle šíří mezi dětmi ve škole už od nejnižších tříd. Je to daň za to, že agresivní chování dětí klademe za vinu maminkám, které tak ztrácejí důvěru ve vlastní instinkt, a za to, že jsou předčasným nebo příliš rychlým umístěním dětí do kolektivu podněcovány jejich násilné reakce“ (Antier 2004, s. 66).

Dalším jevem jsou neadaptovaní jedinci, kteří se neadaptují do nového prostředí, např. se přestěhují na sídliště, kde si utvoří „partu“ a dopouští se agresivního chování (migrace – změna prostředí).

Řada psychologů tvrdí, že agresivita vzniká v prvních letech života. Roli hrají: temperamentové dispozice, vznětlivost a impulsivita, menší citlivost k následkům jednání. Jestliže k tomuto přistoupí určitý způsob výchovy (zacházení z dítětem), vzniká agrese z nedostatku vřelého zájmu, citového chladu, ponižování, lhostejnosti, nepřátelství, nenávisti, psychického a fyzického násilí, tělesných trestů a nadávek. Tolerance k násilí nebo podpora či pochvala za násilné jednání – to je naprosto špatně. Leckdy zbohatlí rodiče nevěnují z důvodu práce dětem pozornost, dávají jim neekonomické kapesné a z dětí se stávají rozmazlenci.

Dnešní svět přináší také mnoho neúcty, což se projevuje vulgaritou. U dětí se setkáváme s případy, kdy např. do třídy přijde dítě s vysokým IQ a protipólem je mentálně méně pružné dítě, které má agresivního otce. Dochází k brachiálnímu násilí, pomlouvání rodičů a situace může vyústit až k teroru. Jsou jedinci, kteří útočí a ti, kteří se neumí bránit. Rodinná výchova by měla směřovat k výchově jedince, který se dokáže bránit, vytvářet pocit jistoty a kultivovat dítě zejména do 12 let života zdravou asertivitou.

Často se agresivní chování objevuje tam, kde má člověk příliš vysoké nároky nebo očekávání, které se mu nedaří splnit, při frustraci, ztrátě sebevědomí, touhou po psychické převaze, aj. Agrese je pak provázena zlobou, nepřátelstvím, závistí, pomstychtivostí, šikanou, atd.

Na školách by se měla rozvíjet metoda řešení konfliktu – prevence. Škola má hledat, např. u dětí, které přijdou ze znevýhodněné rodiny (např. alkoholismus) nebo je hyperaktivní, co je v dítěti dobrého. Zajímavá je i myšlenka rozdělení jedinců, kterou vyslovil Cromwell. Je jedinec usilující o úspěch a jedinec vyhýbající se neúspěchu.

Konflikty lze řešit na diskusním fóru a určit si pravidla, která budou respektována, zkulturovat projevy (tzv. kultivace). Tato metoda je ale časově dosti náročná.

Agresivita rozhodně souvisí s individualitou. Řešením je vytvářet pocit sounáležitosti ve společenství. Druhem agrese, a to agrese prospěšné, je sport. Učí děti mimo jiné ctít předem určená pravidla a to, že pokud je překročí, následuje ihned sankce v podobě vyloučení. Je proto třeba velký rozdíl mezi karate, na které dítě chodí do kroužku, kde trenér jasně dohlíží na dodržování přísných pravidel při boji, a pouličně provozovaným karate mezi kamarády s cílem pokořit protivníka bez pravidel boje. Ve sportu je tedy bojovnost, ale má i svá pravidla fair-play. Taková pravidla jsou účinným nástrojem vůči agresivitě.

Učme se chápat, mít radost z toho, že se podílíme na něčem dobrém, nepodléhejme barbarství, které v nás často vítězí, přestože jsme dosáhli pozitiva. Snažme se odstraňovat skutečnost, aby člověk nebyl něčím nástrojem. Šikanování je pak specifická forma agrese.

„Podle teorií z biologického základu, součástí přirozeného genetického vybavení člověka tyto teorie chápou agresivitu člověka jako základní vrozenou potřebu – instinkt. Člověk potřebuje uspokojit své potřeby (např. hlad) a po uspokojení potřeby je uspokojen“ (Vaníčková, Hadj Moussová, Provazníková 1995, s. 20-21).

„Aktivní agresivní projev je útok, čin, reakce, směřující proti osobě či předmětu, zpravidla se projevuje pohybem. Verbální agresivita se může projevovat zvýšeným hlasem, křikem či obsahem řeči, např. nadáváním, uštěpačností a zesměšňováním. Pasivní agresivita má spíše formu neúčasti zanedbávání. Tuto formu můžeme pozorovat zvláště v interpersonálních vztazích v rodině, kde se může projevit přehlížením partnera či dítěte, odmítáním uspokojování jejich potřeb, které u dítěte může vést až k deprivaci. Použitá forma agrese závisí na temperamentu a dalších osobnostních charakteristikách jedince, na jeho výchově a získaných návycích, dále je ovlivněna kulturním prostředím, v němž jedinec žije s jeho normami“ (Vaníčková, Hadj Moussová, Provazníková 1995, s. 24).

„Pokud tedy jedinec zvolí zprvu možná náhodně a pod vlivem vnějších okolností agresivní chování pro řešení určité situace a toto chování je úspěšné, vytváří se u něho

postupně tendence používat agresivitu jako stále obecnější způsob chování“ (Vaníčková, Hadj Moussová, Provazníková 1995, s. 25).

„Sigmund Freud, zakladatel psychoanalýzy, se nespokojil s evolučně psychologickou daností agrese a hledal její biologické kořeny. Domníval se, že v protikladu k růstu a přirození homeostatické organizaci všeho živého existuje ve všech organismech i opačná tendence k rozkladu a zániku; že jde o psychický výraz souhry mezi anabolismem a katabolismem (zabudování přijatých živin do organismu a vylučování zplodin rozpadu).

Freud se zabýval tak či onak nastolenou rovnováhou – a nebo i konfliktem – mezi pudem k životu a pudem ke smrti, mezi erotem a thanatem, mezi konstruktivními a destruktivními tendencemi. Jak se onen (i psychoanalyticky kontroverzně diskutovaný) pud projevuje? Nejzřetelněji je to vidět v extrémních či dokonce patologických případech masochismu či sadismu, u těžkých depresí, u hladovění anorektiků, při rozpadu osobnosti u schizofrenních psychóz, u sebepoškozování a sebedestrukce, ale i ve formě pocitu ztráty vlastní sebeceny, životnosti strachu před katastrofami či selháním ve fantaziích ztráty všeho cenného a představě, že se otvírá peklo“ (Poněšický 2004, s. 24).

V souvislosti s pudem smrti lze konstatovat, že člověk má pud sebezáchovy a agrese reaguje při jakémkoli ohrožení. Dle Freuda existuje tedy pouze volba mezi vlastním zánikem a napadením druhého, „buď já nebo ty“.

„Erich Fromm zastává názor, že člověk je ve své podstatě a přirozenosti dobrý, je mu vlastní benigní, konstruktivní agresivita sloužící k překonání překážek na cestě k uspokojování potřeb a k obraně jeho vitálních zájmů. Uznává, že v lidech existuje i potencialita k maligní destrukci, jež je však na rozdíl od první neadaptivní vyvolána neúměrnou frustrací existencionálních potřeb“ (Poněšický 2004, s. 41).

Fenomény, jako je agrese a moc, je třeba kultivovat. Znamená to předcházet těmto jevům, zabránit zneužívání moci, vytvářet dobré mezilidské vztahy v partnerství, mezi podřízenými a nadřízenými, rodiči a dětmi, politice – tedy v celé společnosti. Je důležité mít vlastní zodpovědnost za své činy, abychom mohli žít humánním způsobem.

6.1 Vývojové poruchy a jejich příčiny

Pojednám o odchylkách, které najdeme u některých dětí již od narození. Tyto odchylky je třeba včas rozpoznat. Budu se zabývat nejen tělesným (somatickým) růstem, ale též psychosociálním vývojem jedince a rozdělím vývojové poruchy do výše uvedených jednotlivých období, ve kterých mohou vznikat dědičné choroby a vady, působí škodlivé vlivy, vznikají neurózy, poruchy motoriky, poznávacích (kognitivních schopností) aj. To vše může pak vyvolávat agresivitu, která vede často až k šikaně.

„Dnes jsou rozšířené poruchy z oblasti destrukce a agresivity, spojené s citovým chladem, egoismem a bezohledností. Zdá se, že takto narušené děti jsou imunní vůči terapii a vzdorují jakékoli výchově“ (Prekopová, 1993, s. 13).

„Panovačné dítě uplatňuje moc v určitých teritoriích, všeobecně se chování dítěte vyznačuje nápadnou vztahovačností, svéhlavými návyky a trvalou potřebou být středem pozornosti“ (Prekopová, 1993, s. 43).

U panovačných dětí chybí v oblasti sociálního chování základní přizpůsobivost, tj. ochota respektovat potřeby druhých. Pomáhají jen tehdy, když mají chuť – to je egoistický postoj. Na kritiku reagují přecitlivěle, neumějí přiznat vlastní chyby. Jejich cítění není zaměřeno altruisticky, tj. na druhého, ale pouze na své „já“. Kamarádi se se staršími nebo mladšími, protože nejsou ochotny ke kompromisům. Starší či mladší se jim totiž přizpůsobí.

Ve věku od 5 do 22 měsíců je nemluvně na určitém stupni vývoje citů, vnímání, motoriky a myšlení. Má pocit vlastní všemoci a touhu ovládat okolní svět.

„Základní důvěru získává dítě už v matčině těle pomocí primárního smyslového kanálu, tělesného smyslu. Na základě nepřetržitého rytmického houpání a tlukotu matčina srdce vnímá dítě symbiotické pohyby s matkou“ (Prekopová, 1993, s. 65).

6.1.2 Výchova jako rozhodující a dotvářecí činitel

Záleží především na rodičích, aby dítě, které už není asertivní, nýbrž agresivní, usměrnili. Je třeba učit se zvládat každodenní krize bez fyzického napadení. Pokud se dítě brání a chce, aby mu ostatní děti nebraly hračky, není třeba to řešit. Pokud by se

ono samo stalo tím, kdo ostatní olupuje, už je na místě neomlouvat to tím, že jsou mu třeba jen čtyři roky.

Dítě musí mít pocit bezpečí a jistoty. Rodiče mají trávit s dítětem určitý čas, protože to dítě ke svému rozvoji potřebuje. Není třeba mu kupovat drahé věci, ale povídat se s ním, naslouchat mu a brát ho vážně. Dítě bude jednou nést za sebe zodpovědnost a bude za sebe rozhodovat.

Úkolem rodičů a vychovatelů je modelovat situace tak, aby se dítě naučilo dohodnout se s ostatními. Sklony k násilnějšímu řešení situací se totiž do jisté míry dědí, dále je ovlivňuje zejména několik prvních let života a také chování rodičů. Bohužel víme, že je řada rodin, kde výchovné působení je přinejmenším sporné. Přitom nemáme způsob, jak tyto rodiny donutit, aby svoje chování změnily. Rodiny se často rozpadají. Rodina by měla mít otce a rodiče by se neměli rozvádět do doby, než děti dosáhnou dospělosti. Neúplnost a nestabilita rodiny se projeví jako činitel ovlivňující chování dětí. I když je rodina úplná, musí dítě učit odlišování dobra a zla, respektování zájmu druhých, vcítovat se do problémů jiných lidí, neagresivně řešit konflikty.

Rodiče jsou nejdůležitější ve výchově, a to zejména zájmem otce a matky o dítě. Agresivně se někdy chovají i děti z rodin, kde jinak problémy nejsou. Ale mnohem častější je to v případech, kdy rodiče nemají zájem o to, co dělají děti ve volném čase, a nad upozorněním, že jejich potomek třeba šikanuje ostatní, jen mávnou rukou.

V poslední době je patrné, že někteří rodiče podporují agresi u dětí s odůvodněním, že v dnešním světě se bez ostrých loktů nikdo neobejde. Psychologové a terapeuti to však nekvetují zrovna s povděkem. Hovoříme-li o agresi v rodině, nejde tedy jen o fyzické napadávání, ale též o ostentativní nečinnost (přerušování komunikace, tj. trestání mlčením, atd.). Častým jevem jsou nadávky spojené s házením předmětů.

Lze říci, že agrese souvisí s nezvyklými či negativními podněty. V rodině se setkáváme s partnery propadlými alkoholu či jiné droze. Někteří se bojí o ztrátu svého partnera či partnerky a tento strach tzv. přebíjejí agresi. Důvodem k agresi bývá také komplex ze své osoby, neúspěchů. Manželství pak končí rozchodem a vše pak odnášejí děti.

Problémem je i bití samotných rodičů. Častými důvody jsou msta za prohřešky rodičů z dřívější doby, majetkové spory, alkoholismus, psychické poruchy či snížený intelekt u dětí páchajících tento zrůdný jev. Děti kradou rodičům peníze, cenné věci a jsou známy i případy vražd.

Rozhodně by rodiče měli plně podporovat výskyt benigní neboli neškodné přirozené agrese v sociálně přijatelných formách, jako je třeba sport, a ignorovat nebo sankcionovat agresi, která překročila přijatelnou míru. Přitom lepší než tělesné tresty, které zde mohou být kontraproduktivní, je například zákaz nějaké oblíbené činnosti a podobně. Rodiče by dále měli dát dítěti jasně najevo, kde leží únosná hranice.

Je důležité rozpoznávat, kdy se dítě chová sice dravě, ale ještě jde o zdravou agresivitu, která je nutná k sebeprosazení třeba mezi vrstevníky. Takové chování bývá reakcí na určitý podnět, má obranný charakter a směřuje k odstranění ohrožení. Neškodná bývá také agrese neúmyslná, když jedno dítě třeba kvůli neobratnosti shodí druhé na pískovišti.

Pokud tedy dítě někomu ubližuje, rodiče musí zasáhnout. Může se stát, že si nebudou vědět rady, pak je na místě vyhledat odbornou pomoc třeba u dětského psychologa.

Rodiče by měli vědět, že k patologickému dětskému chování a neprospěšnému vývoji dítěte patří všechny formy krutosti, ničení, mstivosti a záškodnictví, které se může projevovat na věcech, zvířatech i lidech, jako je právě šikana, dále vandalismus, mučení zvířat, faulování při sportu a podobně.

Cílem výchovy je naučit potomky umění slovní argumentace při respektování předem daných pravidel. K tomu by měl rodič nebo vychovatel své dítě každodenně směřovat. To se dítě může naučit i při kontaktních sportech nebo při sourozeneckých přích, které jsou tak dítěti prospěšné.

Společná starost o dítě – muže a ženy, je nejvydatnějším činitelem rodinné soudržnosti a stability. Vše začíná zkušeností dítěte s vlastními rodiči.

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla v pradávných dobách z pohlavního pudu, ale hlavně z potřeby chránit své potomstvo, učit ho, vzdělávat a připravovat pro život. Dítě potřebuje příjemné a vřelé citové prostředí. Rodina stojí na začátku, je modelem mezilidských vztahů, má být základní životní jistotou. Bez jistoty je úzkost – provokuje k agresi vůči slabším.

„Podstatným principem rodinného soužití je vzájemné obdarovávání radostí“
(Matějček, 1994, s. 45).

„Pro dítě je rodina místem hlubokých a trvalých citových vztahů. Čím jsou tyto vztahy slabší, povrchnější a krátkodobější, tím víc se blíží rodinná výchova výchově ne-rodinné – a má ovšem i takové výsledky“ (Matějček, 1994, s. 30).

Nutno ovšem podotknout, že ve středověku byly city k dětem velmi rezervované vzhledem k velké úmrtnosti malých dětí. V řadě evropských zemí pracovaly již desetileté děti a byly vystaveny stejně krutým trestům jako dospělí. Násilí bylo chápáno jako přirozená část života, spravedlivá odplata a ve škole se praktikovaly fyzické tresty. Ve 20. století byly přijaty ale tři dokumenty týkající se práv dítěte. V roce 1924 Charta práv dítěte, 1959 Konvence o právech dítěte, 1989 Úmluva o právech dítěte. 30.9. 1990 byl v New Yorku vyhlášen desetibodový program světového Summitu o dětech. Takže lze říci, že podmínky pro děti se jeví být stále více humánnější.

Úmluva o právech dítěte poprvé zakotvuje právo dětí vyrůstat v rodinném prostředí. Právo nebýt týrán svými rodiči, vychovateli či jinými osobami znamená nebýt poškozen.

Rodina by měla být zázemím, v němž je možno najít oporu v krizových situacích, rodiče by měli projevovat zájem o osobní problémy dětí, zájem o školní výsledky, dobré porozumění, vzor by měl být u rodiče. Pak osoba vykazuje vyšší úroveň stability a vyrovnanosti.

Pokud rodiče zjistí, že dítě se pokusilo o šikanu, mají zjistit, zda samo nebylo terčem šikany, informovat se ve škole, odhalit příčinu, chválit dítě za slušné chování, vyhledat odbornou pomoc – lékaře, specialistu, psychiatra či pedagogicko-psychologickou poradnu.

Martin a Waltmanová uvádějí: Děti jsou radost, ale i starost. Chlubíme se s nimi. Někdy nastane zklamání, protože rodiče měli o svých dětech jiné představy.

Z rozvrácených rodin (tj. rodina dysfunkční) pocházejí děti s citovou labilitou a poruch sebehodnocení. Jsou vulgární, nezdvořilé, mají neúctu k dospělým. Citové strádání je následek chybného výchovného vlivu.

Autoři uvádějí, že rodiče mohou použít pět klíčových postupů k nápravě agresivního chování jejich dítěte:

Cituji:

- Buďte pozitivní
- Znovu se zamyslete nad prostředky, jimiž si zajišťujete poslušnost dítěte
- Přimějte své dítě k tomu, aby si cvičilo správné chování
- Zamyslete se nad svým vlastním chováním
- Snažte se na dítě dozírat
- Ved'te dítě k tomu, aby trávilo co nejvíce času s těmi dětmi a dospělými, s nimiž je mu dobře.
- Mluvte s dítětem o tom, jak je dobré zůstat klidný
- Ved'te dítě k tomu, aby se snažilo nad mírnějšími posměšky jen mávnout rukou nebo se jim samo smát.
- Zamyslete se nad svým vlastním chováním a nad svými postoji
- Snažte se, aby dítě bylo co nejvíce pod ochranou dospělých

(Martin, Waltmanová, 1996, s. 253)

„Rodina uspokojuje biologické potřeby dítěte, poskytuje však také uspokojení jeho základních psychických potřeb, především potřebu bezpečí a trvalého citového vztahu. Rodina rovněž poskytuje základní výkladové vzorce pro poznávání světa a působí na vytváření představy dítěte o sobě samém – na jeho sebepojetí a sebehodnocení“ (Vaníčková, Hadj Moussová, Provazníková 1995, s. 27).

„Socializací označujeme přetváření a vývoj člověka, rozvoj jeho osobnosti působením sociálních vlivů i vlastních činností dítěte. Dítě přejímá vlivy kultury, morální normy, učí se, co je správné a špatné“ (Vaníčková, Hadj Moussová, Provazníková 1995, s. 28).

6.1.3 Tyran jako vzor

Pokud hovoříme o různých vlivech působících na psychiku jedince a jeho chování, vzpomeňme jeskynních lidí, kteří byli napadáni zvířaty. Lidé buď museli bojovat, nebo uprchnout. Ten, kdo se lépe ubránil, přežil. Tento jev je označován jako „přežití nejschopnějšího“. Lidé se vždy báli predátorů a vypracovali si sebeobrané agresivní

reakce za účelem přežití. Jsou stále přesvědčeni, že si musí konkurovat, jeden je bohatý, druhý chudý.

Stalin, Hitler, Attila, Čingischán – političtí vůdcové světa – byli tyrany. Násilně získávali moc nad druhými. Chtěli, aby lidé věřili ve způsob života, který oni pokládali za nejlepší – pro své ideály mučili a zabili mnoho lidí. Důstojníci a vojáci, kteří je podporovali byli rovněž tyrany. Dá se říci, že již tisíce let vládnou našemu světu tyrani. Nacionalisté se soustředí pouze na zájmy svého národa a dokáží vás přesvědčit, že si k životu musíte zvolit stranu a musíte se zařadit do jejich systému. To je základem ničivé konkurence a následné války.

Současná doba přináší vlivy médií, tj. televize, videohry, filmy, časopisy, komiksy, které mohou podporovat tyranské chování. Hrdinou je totiž tyran a děti si pak vštěpují, že šikana je přijatelná, že se dokonce vyplácí. Učí se otupit své pocity a stát se nedůvěřivými a agresivními, aby přežily.

O konfliktech se dozvídáme i v oblasti politiky, vznikají válečné konflikty, atd.

Násilné pořady a počítačové hry bývají označovány snad za nejčastějšího viníka toho, že se děti chovají agresivně a dopouštějí se případně i trestných činů. Věc je však o něco složitější a samotný pořad či počítačová střílečka za to většinou nemohou.

Odborníci se shodují, že pro děti není dobré, když tyto pořady či hry sledují moc často, avšak už se liší v názorech na to, jakým způsobem děti ovlivňují. Někteří tvrdí, že už pouhé sledování těchto pořadů zvyšuje riziko, že se děti budou chovat jako tyrani už proto, že vlivem podobných programů otupují a už nedokážou rozlišit únosnou a společensky přijatelnou míru násilí. Jiní však namítají, že k tomu, aby se dítě řídilo například svým filmovým násilným vzorem (tyranem), musí samo mít sklony k násilnému chování, posílené třeba nevhodnou výchovou či šikanou.

Rozhodně je riziko negativního ovlivnění dítěte větší v případě, kdy se násilně chová kladný hrdina a kdy násilí v pořadu či hře není nijak potrestáno, naopak vede k úspěchu. Dlouhodobé studie ukázaly, že pravidelné sledování podobných pořadů v televizi zvyšuje riziko, že se děti budou chovat násilně jako dospělí. Větší vliv má násilí na obrazovce, pokud je děti sledují bez dospělých. Násilí je samozřejmě součástí řady klasických a jinak hodnotných filmových děl, zde však většinou v jiné formě než u akčních a podobných filmů. Rodiče by s dětmi o zhlédnutém násilí měli hovořit a vysvětlit jim své postoje.

Nejen násilné scény, ale i reklamy vyvolávají agresi, zejména u mládeže. Např. reklama, kdy se nabízí luxusní výrobky, nejdražší auta a jiné, vyvolává přání mít to také, ale mladý člověk netuší, že si na tyto věci musí vydělat a nemůže je získat jen tak.

6.1.4 Vliv médií a veřejných sdělovacích prostředků

„Propaganda byla po celá staletí používána k „vymývání mozků“ nebo k přesvědčování lidí o čemkoliv“ (Doyle 2002, s. 111).

Propaganda je v reklamách (manipulace, abyste si koupili produkty, používá světlo, hudbu, zvuky). Propaganda je též používána k vyvolání válek. Vlády využívají média (TV, rozhlas, noviny, politické letáky, video, filmy, časopisy, komiksy) k tomu, aby lidi přesvědčily, že jejich cesta je ta „jediná správná“.

Vliv na vznik šikany má konzumní společnost a též technické hračky, protože jsou manipulovatelné a nemusí se nikomu přizpůsobovat. Představy překypují silou a dominantností – dítě si hraje na mocné, např. na náčelníka policie, Tarzana, Jamese Bonda, aj.

„Český výrostek, jenž po shlédnutí stovek morbidních videofilmů dospěje k úvaze, že se mu jeho matka či otec stali nepřáteli, protože mu nedávají například důstojné finanční prostředky, naloží pak se svými rodiči podobně jako hollywoodský svalnatec likvidující své protivníky. Zabije je, nebo je dá zabít za smluvený honorář!“

(Frank, 1996, s. 52 – 53)

Z mnoha studií vyplývá, že např. televize má na mládež negativní vliv, kdy zobrazuje ve filmech násilí jak fiktivní, tak skutečné. Dokonce i malé děti, které sledují kreslené seriály, v nichž se postavy chovají agresivně, bývají pak ve školách agresivní vůči druhým dětem i hračkám. Dá se říci, že televize mnohdy posiluje u lidí pocit, že svět je nebezpečným místem a televizní divák ztrácí kontakt se skutečným světem a oslabuje se jeho citlivost na násilí.

„Škodlivost násilí v běžných „akčních“ filmech pro dětský psychický a mravní vývoj je dávno vědecky prokázána stejně bezpečně jako škodlivost cigaret pro lidský organismus“ (Říčan, 1995, s. 85).

„V roce 1992 výkonný výbor Americké psychologické asociace pro vliv televize na společnost (APA Task Force on Television and Society) oficiálně prohlásil, že třicet let výzkumu mimo všechnu pochybnost potvrdilo škodlivé účinky násilí předváděného v televizním vysílání. Negativní účinky má podle výsledků psychologických výzkumů televizní násilí především u těch dětí, jež jsou k násilnému chování disponovány

- dědičnými a konstitučními faktory,
- rodičovským nezájmem či nepřátelstvím,
- příslušností ke skupinám, jež sdílejí deviantní normy“

(Matoušek, Kroftová 1998, s. 106)

„Dosavadní zkušenosti s Internetem ukazují, že regulace obsahu „programů“ státními nebo jinými orgány bude ještě nesnadnější než regulace obsahu dnešního televizního vysílání. O to větší význam bude mít uživatelova připravenost na zacházení s médii“ (Matoušek, Kroftová 1998, s. 107).

7. Klasifikace typů šikany

„Naši schopností uvidět varující signály napomůže rovněž dobrá „mapa“ vnějších projevů šikanování. V tomto smyslu nám poslouží přehled konkrétních typů agresí a manipulací, které jsou rozděleny do pěti skupin.

Za nejpraktičtější považuji tzv. trojdimensonální „mapu“, podle které lze projevy šikanování členit na:

1. přímé a nepřímé,
2. fyzické a verbální,
3. aktivní a pasivní.

Kombinacemi těchto tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování. Díky této citlivé klasifikaci lze dobře postihnout odlišnosti u různých typů šikanování, například mezi dívkami a chlapci.

Klasifikace typů šikany	Příklady projevů
Osm druhů šikanování	Útočníci obět' věší do smyčky, škrtí, kopou, fackují.
Fyzické přímé aktivní	Kápo pošle nohsledy, aby obět' zbili.
Fyzické aktivní nepřímé	Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů).
Fyzicky pasivní nepřímé třídy	Agresor odmítne obět' na její požádání pustit ze na záchod (odmítnutí splnění požadavků).
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé symbolická	Rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídá na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé.“

(Kolář, 2001, s. 32)

7.1 Neobvyklé formy šikany

Šikany, které nás šokují a mají svůj zvláštní ráz nazveme nyní „neobvyklými.

„Jsou to dvě skupiny šikan.

a) Surové a nezakryté ohrožení bazální potřeby bezpečí pedagoga, útok na jeho integritu. Většinou se jedná o fyzicky extrémně brutální šikany, kterých se staneme náhodnými svědky a s nimiž jsme konfrontováni neočekávaně. Jde například o výbuch šikany, kdy žáci celé třídy, případně školy „lynčují“ spolužáka.

b) Druhá skupina zahrnuje nějakou změnu v základním schématu šikanování, což vede ke komplikacím ve vyšetřování a léčbě. Prakticky jde o systémovou odlišnost

v organizování života ve škole, nějakou zvláštnost u přímých a nepřímých účastníků a malou míru propojenosti šikany se školou:

- Šikana v uzavřených zařízeních. Jde o šikanu v uzavřených zařízeních, jako jsou například učňovské internáty a pasťáky. Zde velmi často prorůstá parastruktura násilí do oficiální pedagogické struktury a tzv. „komplot“ velké šestky dosahuje dokonalé podoby.
- Šikanování ve škole se zvláštní organizací výuky. Zvláštností v organizaci výuky nezřídka podmiňují počet nakažených skupin šikanováním. Může k němu docházet nejen v kmenové třídě, ale i v propojených třídách apod.
- Rasově motivovaná šikana. Mluvíme o ní tehdy, když je násilí ospravedlňováno konkrétní ideologií. Sem patří šikana s rasovým „nátěrem“, kdy oběť je „provinilá“ svou rasou, barvou pleti, národností nebo etnickým původem.
- Šikana umocněná drogou. Jde o šikanu, kdy agresori jsou bezprostředně ovlivněni alkoholem nebo jinou budivou drogou, například pervitinem.
- Šikana, kde vlivní ochránci brání nápravě. Diagnostické a léčebné úsilí je komplikováno silným mocenským a ekonomickým postavením rodičů, příbuzných či známých agresorů.
- „Dobrovolné otročení“. Děti jsou zotročovány „dobrovolně“, prostřednictvím peněz hvězdy a manipulátora třídy.
- Sexuální šikana. V popředí šikany je sexuální násilí.
- Šikana v rámci integrace. Handicapované dítě, které mělo být integrováno mezi nepostížené děti, je vystaveno šikaně“ (Kolář, 2001, s. 131 – 132).

7.1.2 Rasismus a šikana

Rasismus pohrdá lidmi určité národnosti kvůli jejich biologické odlišnosti. Jde o nesnášenlivost agresorů k rase, ke které nepatří oni sami. Oběti jiné rasy jsou často vystavovány násilí agresora odlišné rasy.

Od 60. let 20. století se místo pojmu rasa uvádí pojem etnická skupina, případně etnická menšina jako doplněk k pojmu většinová společnost. Etnické menšiny mají jiné kulturní

zvyklosti, jiná náboženství a jiný životní styl. V mnoha zemích existují rasistická hnutí, jejichž cílem je vyhnání či dokonce likvidace etnických menšin.

Rasová šikana se projevuje týráním jedinců jiného etnika (Ukrajinci, Slováci, Řekové, Romové). Velkým problémem v České republice jsou vztahy mezi Čechy a Romy. Obě strany se šikanují navzájem.

Romské děti pocházejí z jiného etnika, jiné sociokulturní oblasti, jsou to děti s odlišnými zkušenostmi, odlišným temperamentem. V romských rodinách je vždy více dětí, takže dítě nemá v rodině individuální význam. Úspěch jedince přináší celé skupině. Romové mají tendenci k neustálé změně, takže si často nejdou ze svým cílem. V romských rodinách často panuje nedirektivní výchova, není povinnost dodržovat nějaký systém, dítě tak není zvyklé na režim, který ale pak ve škole existuje a je nutno jej dodržovat. Romské děti nedovedou své emoční projevy často ovládat.

Největší naději pro Romy představují ti, kteří se neodříznou od svého původu a získají uznání bílé většiny. První podmínkou takové dráhy je samozřejmě vzdělání. V podstatě není žádná lepší prevence kriminality romské mládeže než masivní (personální, finanční a propagandistická) podpora

- předškolních vzdělávacích programů,
- základních škol, které je nevylučují ze standardního procesu vzdělávání,
- učňovských zařízení,
- všech vyšších typů škol,
- všech institucí poskytujících kvalifikační kurzy a rekvalifikační programy.

Motivovat romské děti a jejich rodiny pro účast vzdělávání ovšem vyžaduje takovou mobilizaci personálních a finančních zdrojů, jaké u nás běžné školy zatím schopny nejsou (Matoušek, Kroftová 1998, s. 141).

Rodiny uprchlíků přicházejí se zátěží a negativní zkušeností. To se může projevit apatií, úzkostí či agresivitou. Musejí se adaptovat na nové podmínky, naučit se jazyku, ztotožnit se s novou zemí.

Pelikán se ve svých pracích vyjádřil o rasismu takto: „Netolerance vůči odlišnosti je ve své krajní zvrácené podobě i základem rasismu. Jedna z příčin rasismu má své kořeny nejen v netoleranci, ale i v tom, že mnozí lidé potřebují najít „hromosvod“, který by byl

po ruce, když potřebují vysvětlit svůj neúspěch, nebo když si i jen chtějí na někom vybit svoji agresi. Nejde zpravidla o racionální uvažování, ale spíše o iracionalitu, vyplývající z pudové averze“. „Pokud dokáže pedagog žáky přesvědčit, že ona odlišnost, která se jim jeví jako anomálie je třeba za jistých okolností i předností, může výrazně změnit vnímání okolního světa a zejména ostatních lidí na vědomí svých žáků“ (Pelikán, 1997, s. 103 – 104).

7.1.3 Znevýhodnění jedinci a šikana

Je zřejmé, že zdravotně postižení jedinci se stále ještě setkávají se šikanou, protože se prostě tzv. odlišují od ostatních zdravých lidí. U mnoha z nich tak vznikají psychické problémy, které buď časem odezní nebo zůstávají po celou dobu trvání zdravotního postižení. Mnozí jedinci naleznou řešení v práci, která je pro ně koníčkem nebo velmi často ve sportu, který jim přináší mnoho pozitivního. Posiluje vůli, samostatnost, zodpovědnost a rozhodování, pocit sebevědomí a úspěchu. Nedostatek pohybových aktivit může mít za následek vznik adaptačních poruch s negativním vlivem na mentální vývoj dítěte.

„Pro děti se sociálními problémy a prohřešky, které jsou často důsledkem sociálně problematického a nepodnětného rodinného zázemí, je tělesná výchova vhodným terapeutickým prostředkem. Tělesná výchova a sport zmírňuje napětí charakteristické pro neurotické stavy, harmonizuje člověka, přispívá sebekontrolě, nabízí naplnění volného času, seberealizaci a prevenci nevhodných kolektivů. Pohybové aktivity a tělesná výchova zaujímají významné místo ve výchově dětí s handicapem. Ovlivňují stránku tělesnou ve smyslu zdraví, mohou napomoci kompenzovat vadu, zlepšují kvalitu pohybu a jeho řízení, tím mohou napomoci k reedukaci dítěte, přinášejí sociální kontakty, mohou se stát vhodnou náplní volného času, navodit pozitivní prožitky, sebeuznání, sebevědomí i smysl života (soutěže, paralympiády) a být tak prevencí i asociálního chování“ (Dvořáková, 2000, s. 65).

Handicap postihuje jedince nejen v oblasti postižení, ale i v oblasti psychické.

Tak např. lehká mozková dysfunkce patří do kategorie drobných dyfúzních poruch mozku, které mohou vzniknout v době vývoje a zrání centrální nervové soustavy. Mozkové struktury nerovnoměrně zrají. Vzniká ze syndromu perinatální encefalopatie

(poškození mozku kolem porodu). Jde o narušení některých mozkových funkcí bez hrubého poškození mozkové tkáně. U dětí a mladistvých pak tyto odchylky vedou k různorodým projevům v pohybové, psychické i vegetativní oblasti. Lehká mozková dysfunkce vyvolává u dětí velké kolísání výkonu i emocí. Proto jsou schopné pracovat v krátkém čase někdy výborně, někdy nedostatečně. Další změnou je aktivace, její snížení (hypoaktivita) či zvýšení (hyperaktivita). Dítě je tak neklidné, např. vybíhá ve škole z lavice, stále si s něčím hraje, má nadbytečné pohyby, je náhle mrzuté, což vyvolává u vrstevníků nevoli a může tak dojít k šikaně tohoto jedince nebo naopak tento může šikanovat svou oběť. Dobrým počinem pro tyto děti je integrace, která je stále běžnější.

Jedinci s mentální retardací podléhají též často posměškům a šikaně ze strany agresorů.

U mentálně retardovaných jedinců dochází totiž k zaostávání vývoje rozumových schopností, odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám adaptačního chování. Příčinou postižení je organické postižení mozku. Jedinci jsou zapomnětliví, vznětliví, podráždění. Někdy si svou zlost zkusí vybit. Takový jedinec se může stát agresorem a kompenzovat si tak své postižení. Nejlépe je nechat afekt odeznít.

Ze strany rodičů je třeba u tohoto jedince vytvořit základní rysy charakteru, jako jsou smysl pro povinnost, sebeovládání, vůle, apod. Ochranitelským přístupem se dítě naučí pouze nezodpovědnosti a nesamostatnosti, přílišná přísnost též není východiskem.

Někteří jedinci se liší vadou vzhledu, např. velké uši, spojené obočí, deformovaný nos, obezita, jméno nebo příjmení způsobující posměch, jiná barva pleti, odlišné sociální podmínky. Tito se pak stávají buď agresory nebo oběťmi šikany.

8. Oblasti šikany a její projevy

Šikana působí v různých oblastech života jak v rodině, škole, na pracovištích, dá se vlastně říci, že zasahuje do všech oblastí života. V každé oblasti působí šikana bolest a může postihnout kohokoli.

8.1 Oblast školní

Já sám vnímám šikanování spíše jako závažnou poruchu sociálních vztahů, jejíž řešení je především v rukou samotných učitelů. Dá se říci, že pedagogické úsilí nalézt účinné metody a opatření není úměrné stížnostem. Není využito možností, které umožňují citovou výchovu a nácvik dovedností, jak se naučit ovládat agresivní impulsy a jak si vytvořit uspokojivé vztahy k druhým.

„Je doloženo, že se v dobrých školách násilí neuhnízdí. Čím aktivnější jsou žáci, vedení školy a učitelé, tím menší úlohu tam hraje násilí. Kde se žáci naučí převzít odpovědnost za své chování a kde je normální, že se na každé sebemenší násilí veřejně poukáže, nemá nepřiměřená agrese místo“ (Erb, 2000, s. 94-95).

Reakce pedagogů na agresivní chování je většinou trest a sociální odmítnutí. Toto nevede k odstranění zloby a agresivity. Spíše to agresor pocítuje jako další ohrožení. Je tedy na dospělých, aby naučili děti orientovat se ve vztahu k agresi.

Jaký může být motiv k agresi? Lze říci, že buď jde o agresi chladnou, motivem bývá krutost, zvědavost, nuda a touha po silném zážitku, senzaci.

Žáci slabí a odlišní se stávají oběťmi. Oběť bývá většinou nesympatická celé třídě, případně je jí lhostejná. Pokud ji začne ve třídě šikanovat sympatický agresor, je třída ochotna při šikaně vypomoci. Pokud třídě není sympatický ani agresor ani oběť, je to považováno třídou za jejich osobní věc. V případě, že agresor není sympatický a ve třídě je klima interpersonální shody, nedovolí ubližovat oběti.

Čím více jedinec tíhne ke skupině, tím více ztrácí soudnost, zdravý rozum a individualitu ve prospěch šikany.

Pedagog má rozhodně projevovat zájem o jednotlivé žáky, poskytnout jim morální podporu, spolupracovat s poradnami, psychology, dětským psychiatrem a rodinou. Bylo by dobré vytvářet programy pro učitele věnované šikaně, poradit jim, jak reagovat na vzniklou situaci ve třídě a hlavně, aby učitel sám svou nevhodnou reakcí nespustil šikanu proti neoblíbenému žákovi. Je dobré všimát si dětí tělesně slabších, psychicky labilních, něčím nápadných, vymykajících se průměru. Zdůraznit dítěti, aby se s každým problémem co nejdříve svěřilo a nabízet mu pomoc.

Děti by měly vědět, že není hanba svěřit se dospělému a že se tím jeho situace nezhorší. Vzhledem k tomu, že dítě se nadále vyvíjí, nesmíme šikanování podcenit, protože přehlížení a tolerance by mohly vyústit v násilí mnohem většího rozsahu.

Ve škole se setkáváme s jevem zvaným šikana velmi často. Projevy jsou bití spolužáka, posmívání se, nazývání hanlivými přezdívkami, odcizování či poškozování věcí.

Šikanované dítě chodí ze školy domů zbité, umazané, chybějí mu části oděvu, snadno se stává záškolákem nebo se mu nechce do školy. Trpí poruchami soustředění, je smutné natolik, že se u něho může vyvinout patologický smutek – deprese. Dítě je vystrašené, často nemocné, opakovaně navštěvuje lékaře.

Stanou-li se děti svědky šikany, mívají kromě strachu pocit studu a spoluviny, přestože se jí nezúčastnily. Šikana sama od sebe nikdy nepřestává. Je-li ve škole podezření na šikanu, pak je třeba spojit se s ředitelem školy, případně se školním inspektorem a promluvit o věci s třídním učitelem. Podává-li rodič písemnou stížnost, má mít vždy kopii. Jde o to, pomoci svému dítěti zvládnout zátěž a naučit jej, jak se vyhnout nebezpečným situacím.

Dětem ve škole se musí věnovat pozornost o přestávkách, na školním hřišti, v bezprostředním okolí školy, ve školní jídelně i jinde. Je třeba zajistit, aby každý ve škole věděl, co šikana je, včetně školníka a uklízečky. Je nutno mít na mysli, že dlouhodobá šikana může oběti poškodit na celé roky, někdy celoživotně. Je pravděpodobné, že se šikana podílí na sebepoškozování a sebevražedných pokusech dětí.

Je nutné si připomenout, že docházka do školy bez nebezpečí šikany je základním demokratickým právem dětí i jejich rodičů.

Pedagogičtí pracovníci stejně jako ředitel školy nesou odpovědnost za chování žáků probíhající během výuky, ale i o přestávkách, jinak řečeno mají odpovědnost po celou dobu, kdy je žák svěřen jejich dočasnému dozoru (od vstupu do školy až po její opuštění, ale např. i při různých výletech, exkurzích apod.).

Pokud je tedy šikana páchána v tomto období, pak je na místě odpovědnost příslušných pedagogických pracovníků za ni. Odpovědnost pedagogických pracovníků je stanovena v § 27 nařízení vlády č. 108/1994, kterým se provádí zákoník práce a některé další zákony, dále čl. 8 Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení č.

14269/2001-26. Povinnost ředitele je potom stanovena v § 3 zák. č. 564/1990 o státní správě a samosprávě ve školství.

Přímo povinnost preventivně působit a řešit šikanování je stanovena i v preambuli a čl. 1 odst. 2 Metodického pokynu MŠMT č. 28275/2000-22.

Jak dojde k šikaně ve třídě?

Vyskytne se aspoň jedno nadprůměrně agresivní dítě, dále oběť a ve třídě chybí silný jedinec nebo skupinka dobře vychovaných, kteří by šikaně zabránili. Agresor též získává spojence, někdy se stává diktátorem. Nejhorší je, stane-li se oblíbeným diktátorem. Oběť se stává úzkostnou, ztratí sebevědomí, zhorší se prospěch, vynechání docházky.

„Odchod oběti ze školy znamená ovšem porážku práva a triumf agresora, jehož pozice ve třídě se ještě více upevní“ (Říčan, 1995, s. 9).

„Většina výchovných postupů na zvládnutí kázně může být uspořádána podle následujících tří cílů:

1. Zabránit nežádoucímu chování žáků a vypěstovat u nich sebekázeň
2. Dosáhnout změny nežádoucího chování
3. Zvládat žáky, kteří opakovaně narušují vyučování, a žáky, kteří se k neukázněnému chování snadno nechají svést“ (Martin, Waltmanová, 1996, s. 71).

Každá škola by měla postupovat takto:

- rozhovor s informátory a oběťmi
- nalezení vhodných svědků
- rozhovory se svědky
- zajištění ochrany obětem
- rozhovor s agresory
- překonání šoku pedagoga
- bezprostřední záchrana obětí
- a zvláštní organizační opatření (zalarmování učitelů na poschodí, zabránění domluvě a křivé skupinové výpovědi, pokračující pomoc a podpora oběti, nahlášení policii

O souvislosti šikany a tělesné výchovy píše Hošek na internetových stránkách: „Proč považuji za potřebné dávat do souvislosti šikanu s tělesnou výchovou? Důvody jsou tři. Nazval bych je iniciační, diagnostický a intervenční a zmíním se o nich postupně. V tělesné výchově se může iniciovat šikana, protože se tam více než kde jinde obnažují tělesné i psychické schopnosti a odolnost žáků.

Nemotora, nešika a bázlivec je dětmi vysmíván, ironizován a sociálně perzekuován a odtud už k šikaně není daleko. Eticky není únosné, aby se to dělo za němeého souhlasu tělocvikáře. Dost učitelů tělesné výchovy se zhlédlo v modelu „mužné výchovy“, ke kterému patří: „srab má dostat zabrat“. Výchova s využitím překonávání překážek i s občasným „sáhnutím si na dno“ vlastní kapacity není špatná, ale tento model musí mít „gentlemanskou atmosféru“, ke které nepatří zbabělá asymetrická agrese proti slabšímu, což šikana v podstatě je.

Ve sportu není možné se vyhnout násilné konfrontaci, rozvrstvení účastníků podle výsledků s patřičnou odezvou v mocenské struktuře sociální skupiny: někdo vždy zbude nakonec. Ale to neznamená, že by se v těchto momentech měla rodit opovržlivá averze, nebo kratochvilné trápení nešťastných outsiderů. Učitel by v těchto případech měl hodnotit žáky podle individuálních vztahových norem, tj. relativně vzhledem k jejich vlastním možnostem a předchozím výsledkům.

Prosazováním rytířské zásady pomáhání slabším by měl minimalizovat případný vznik šikany na základě „debaklu v TV.

V tělesné výchově je řada situací, kdy je možné zavčas diagnostikovat nebezpečí vzniku šikany, včas vhodnými prostředky zasáhnout, a tím zabránit negativnímu vývoji.

V mimotřídních situacích, při čekání, při transportech nebo hrách často vznikají situace, kdy např. někomu vezmou ostatní čepici a začnou s ní hrát „bago“, dotčený trpí, snaží se čepici k velkému veselí získat zpátky atd. Všimne-li si učitel, že oběť i iniciátor bývají konstantní, může jít o projev šikanování s případnými hlubšími kořeny a je na čase zasáhnout.

Analogických situací, kdy si učitel TV všimne, že někdo má roli „otloukánka“ může být daleko více. Pštrosí taktika není v těchto případech správná, může jít o vážné problémy, zralé k řešení.

Jak se zachovat? Reagovat! Odsoudit skutek, ne pachatele, vzít v ochranu postiženého, ne ale hyperprotektivně, promluvit s ostatními, informovat se a případně informovat

další (ředitele, rodiče). Tělocvikář má řadu možností, které ostatní učitelé nemají. Může vyloučit z atraktivní činnosti (zájezd na hory, utkání, výlet). Může organizačními opatřeními dosáhnout satisfakci, či kompenzaci poškozeného, a to už jsme u důvodů intervenčních.

Učitel tělesné výchovy může intervenovat do výskytu šikany tím, že bude učit potenciální oběti odporovat agresi vlastní silou. Učit se prát patří do obsahu tělesné výchovy a často není jiné východisko. Zastánci katolické víry, učení Tolstého, Gandího, prosazovatelé nenásilí, hesla „kdo uteče ten vyhraje“ a další nebudou souhlasit, ale s plným vědomím protiargumentů tvrdím, že postoj šikanovaného jako „mrtvého brouka“ není psychologicky nejlepším řešením. Navíc kromě jizev na těle může zanechat i jizvy na duši, které jsou často závažnější.

Agresoři se často cvičí a potenciální oběti se chovají jako beránci. Výchova k použití síly, aby dítě obstálo ve fyzickém střetnutí, by mělo být v programové náplni tělesné výchovy. Chce to samozřejmě dosáhnout určité úrovně v pohybových schopnostech, ale i v nebojácnosti a otužilosti. Přijmout a dát ránu je umění i psychologická způsobilost. Kde jinde by se to mělo učit než v tělesné výchově? Samozřejmě to nebude lehké, zvláště na obecných školách (1. stupeň) s převahou učitelek se sklonem k hyperprotektivnímu přístupu, k odporu k násilí a se strachem z možných zranění. Přesto se však domnívám, že reciprocita chování v sociálním kontextu vzniká především v tomto období a s TV je možnost dát „okusit“ fyzický odpor, konfrontaci i doprovodnou bolest. Je to psychologicky důležité jak pro potenciálního agresora, tak pro potenciální oběť“ (http://www.sikana.cz/sikana_a_tv.html).

8.1.2 Šikana na pracovišti - mobbing

Psychické týrání na pracovišti zvané „mobbing“ vzniklo z angličtiny, kde „to mob“ znamená vulgárně vynadat, vrhnout se na ...

Výraz mobbing původně razil rakouský etolog a nositel Nobelovy ceny Konrad Lorenz, který jím označoval útok zvířecí tlupy na vetřelce. Do oboru lidského chování přenesl zmíněný výraz v 60. letech minulého století švédský chirurg Heinemann. V roce 1993

zavedl v Německu pojem mobbing švédský psycholog práce prof. Leimann (Kratz, 2003, s. 15).

V psychickém týrání nejde o vyřízení si jednorázové neshody fackou či nadávkami, ale o systematický, cílevědomý a opakovaný útok na oběť. Jsou případy, kdy jsou zaměstnanci týráni např. službou o svátcích (služba vyjde „právě na něho“), zaměstnanec-oběť dostává nejhorší pracovní pomůcky, špatné vybavení pracovního prostředí, zatímco jiní si kanceláře modernizují, zkrátka je „obětí“ nejrozumnějších schválností. Je pomlouván, dostává hanlivé přezdívky, jsou mu zadávány nepřiměřené úkoly a hledají se u něho sebemenší chyby, které udělá a za tyto je tvrdě postihován.

Mobbing je řada negativních komunikativních jednání, jichž se pravidelně dopouští jednatel nebo několik osob vůči určitému člověku po určitou dobu (nejméně půl roku). Současná doba přináší stále více případů, kdy dochází v zaměstnání ke konfliktům a stresovým situacím. Pokud někdo zasahuje do soukromí i pracovního života druhého cíleně a protiprávně, jedná se o nebezpečný jev – psychický teror na pracovišti – mobbing.

Beňo shrnuje nejčastější příčiny mobbingu. „ 10 hlavních spouštěčů:

1. Nedostatečná kvalifikace pro vedení lidí/autoritářský styl vedení
2. Nízká schopnost vypořádat se s konfliktem
3. Permanentní tlak na zvyšování výkonů a snižování nákladů
4. Firemní kultura s nízkou úrovní etiky
5. Nedostatky ve vnitropodnikových strukturách
6. Strach před ztrátou zaměstnání (napjatá ekonomická situace)
7. Závist a „konkurenční vztahy“ (konkurenční myšlení)
8. Podstatné rozdíly v míře, příp. nedostatek tolerance
9. Destruktivní zacházení s chybami či omyly
10. Struktura osobnosti mobbovaného

(<http://www.vztahy.org/teorie.php>)

U nás ještě neexistuje, na rozdíl od Švédska a Francie antimobbingový zákon. Přínosem by jistě bylo zahrnout mobbing do zákoníku práce.

V České republice se lidé bojí, že přijdou o práci, bojí se konfliktů a většinou o šikaně a mobbingu nemluví, což je velkou chybou. Často čeští manažeři neumějí pracovat s lidmi

(http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A010307_215443_domaci_was&l=1&t=A010307_215443_domaci_was7r2=domaci).

„V Česku se s mobbingem potýká nyní zhruba 28% lidí. V EU je standardem 5-8%, říká Pavel Beňo z Občanského sdružení Práce a vztahy. Stačí odlišovat se barvou pleti, náboženským vyznáním, aj. Je potěšitelné, že stoupá počet lidí, kteří se začínají mobbingu bránit. Snad se dočkáme nového zákoníku práce a lidé se budou moci u soudu domoci odškodnění. V případě mobbingu je dnes v ČR možné obrátit se s pracovněprávními problémy na úřady práce nebo odbornou organizaci s psychologickými problémy na Centrum duševní pohody Modrá laguna (<http://zamestnani.idnes.cz/zamestnani.asp?r=zamestnani&c=2003M189Z01A>).

„V Německu je šikaně vystaveno 2,7%, tedy více než 800 000 pracovníků, v průběhu zaměstnání je šikanována každá devátá osoba v produktivním věku, asi 20% sebevražd lze v Německu přičíst na vrub mobbingu nehledě na národohospodářské škody. Z druhého evropského výzkumu vyplývá, že 8% (12 milionů) všech zaměstnanců v EU je vystaveno zastrašování a šikanování“ (Kratz, 2003, s. 11).

Beňo uvádí, že dříve v měně DM byly ztráty v Německu u jediné oběti podniku cca 50 – 150 000 DM ročně, ve větších firmách dokonce až 300 000 DM za jediný rok. Ztráty způsobené mobbingem představují pouze v Německu dle nejnovějších odhadů částku od 30 do 100 miliard DM. Za oběti mobbingu lze považovat 4 – 8% pracujících populace...cca 20% sebevražd lze pokládat do přímé souvislosti s mobbingem! (<http://www.vztahy.org/teorie.php>).

Agresor (tyran) může mít vlastní pocity méněcennosti, potřebuje se odreagovat, bojí se konkurence, je nejistý ve své vlastní funkci, často i závidí úspěch.

Mobbingem (v angličtině „to mob“ – vrhnout se, srotit se, obtěžovat, dotírat, hromadně napadnout) tedy označujeme úmyslné intrikování, šikanování ze strany spolupracovníků, které není jednorázové.

„Bossing“ je totéž, ale původcem, intrikářem je vedoucí pracovník. Termín „bullying“ se používá v Americe, je to souhrnný název pro oba předchozí termíny a můžeme jej přeložit jako „hulvátství“, neboť „bully“ znamená hrubý, hňup, hulvát.

Nutno říci, že mobbing a šikana jsou ale dvě různé věci. Šikana se většinou vyskytuje v primitivnějších společnostech (vojna, škola) a je průhlednější. Mobbing je rafinovanější a zákeřnější. Není to jednorázová akce, je dlouhodobější.

„Pro závažnost mobbingu svědčí i zjištění o jeho postavení v žebříčku stresujících událostí na škále Holmese a Raheho. Mobbing je v průměru považován sice za menší zátěž než smrt partnera, jež je hodnocena 100 body, ale odpovídá zhruba rozvodu (73 body). Pro srovnání – úmrtí blízkého člena rodiny 63 body, ztráta zaměstnání 47 bodů.“ (Novák, Capponi, 1996, s. 83).

„Reprezentativní anketa uspořádaná ve Švédsku odhalila, že nejčastěji dochází k mobbingu mezi kolegy, zatímco pokusy šikanovat nadřízené jsou vzácnější, protože hrozí mnohem větší nebezpečí prohrát.“

a) Mobbing na stejné úrovni	44%
b) Mobbing shora	37%
c) Kombinace a) a b)	10%
d) Mobbing zdola	9%

Také se rozmáhá boj „všech proti všem“ na všech hierarchických úrovních“ (Kratz, 2003, s. 18).

Týrání na pracovišti – mobbing začíná většinou drobnými konflikty nebo drobnými provokacemi, které se stupňují až v psychický teror a tlak na oběť šikany. Tato oběť je pak psychicky vyčerpaná a dělá chyby, kterých pak agresor využívá do té doby, než se mu podaří „nepohodlného zaměstnance“ zlikvidovat. K této likvidaci lze též použít tzv. dubléra, což je osoba naoko se přátelící s obětí. Tento „dublér“ pak předává agresorovi informace, které od oběti získal. Zaměstnanci se vzájemně hlídají, hledají chyby, pomlouvají oběť, dělí se na „bratrstva“, intrikují, slábne ochota pomoci jeden druhému, klesá kvalita práce, oběť je zesměšňována a na pracovišti bývá zvýšená fluktuace.

Jako „mobbing“ nazýváme též situaci, kdy kolegu ignorujeme, neodpovíme mu na pozdrav, zhoršíme mu pracovní prostředí a pracovní podmínky, snížíme osobní ohodnocení, apod.

Zvláště tvrdý postup „zbavení se“ zaměstnance je tzv. „outplacement“. Jde o snahu zaměstnavatele dosáhnout s minimálními náklady personálních a hospodářských cílů. Uspoří se na výplatách nebo odstupném.

Následky mobbingu u oběti jsou velmi vážné. Jde o psychosomatické choroby, úzkost, tiky, nechutenství či žravost, pocity nedostačivosti, vysoký tlak. Oběť je poškozena v oblasti pracovně-profesní, zdravotní (fyzické i psychické), finanční a společenské.

Položme si nyní otázku, jak se bránit mobbingu. Ochrana vyžaduje určení svého nepřítele, tzn. vědět, proti komu se musíme bránit. Jednat sebevědomě asertivně, nemít strach. Pokud Vás někdo kritizuje, jasně mu sdělíte, že si to nepřejete a považujete to za mobbing. Suverenita je jedním z účinných obranných postupů.

Sexuální mobbing aneb sexual harassment je též velkým problémem šikany na pracovištích. Jde o obtěžování, donucování, vydírání a tyranizování v souvislosti se sexem, eroticky podbarvené chování či výzva jedné osoby, kterou druhá osoba nejen neopětuje, ale i odmítá. Jako sexuální obtěžování chápeme vyzývavé pohledy, vyprávění oplzlých vtipů, poplácávání po těle, vymáhání sexuálního styku pod hrozbou finančního postihu nebo propuštění, aj.

Bohužel možností obrany proti sexual harassmentu není mnoho. Lze podat stížnost, zásadně odmítnout či hledat pomoc u svých blízkých.

Lze říci, že na mobbingu je mimořádně nebezpečná obtížná prokazatelnost, záludnost, zákeřnost, někdy absence „vnějších“ projevů (křik, fyzické útoky) a z toho vyplývající pocit bezpečí a beztrestnosti pro pachatele, kdy se „zvenčí“ jeví vše v pořádku.

Vytvořit dobré pracovní prostředí je umění, je to dovednost vést lidi. Manažer by měl mít určitý druh vzdělání, charakter a především odpovědnost. To leckdy manažerům chybí. Pokud si manažer neuvědomuje odpovědnost za kolektiv, pak není na svém místě. Bohužel se často stává, že vedoucí pracovníci berou jakoukoli kritiku jako útok na svou osobu a to je nejčastější důvod k bossingu.

V zahraničí existuje např. dvoudenní výpovědní lhůta (Dánsko), ale nevyužívá se jí. Zaměstnanci a manažeři mají mezi sebou velmi dobrý vztah, není důvod, aby zaměstnanec, udělá-li chybu, byl propuštěn. Profesionální vedoucí, kterému jde o lidi, nepotřebuje zákony, dokáže si problémy vyřešit. Existují i různá hnutí, jejichž cílem je zviditelnit „bullies“ a poukázat na ně. Existují i telefonní linky, kam si mohou lidé zdarma zavolat, mají-li problémy v zaměstnání. V zahraničí existují firmy, kde mají

antimobbingová ujednání. Zaměstnanec, který nastupuje do nového zaměstnání, je seznámen s dohodou mezi odbory a managementem a měl by vědět, jak se v případě mobbingu zachová.

Zákoník práce na s. 154, §46 - dále §142, s. 306 uvádí článek „Zaměstnanec odejde sám?

„Pro většinu zaměstnavatelů se zdá postup podle „předpisu“ zdoluhavý a náročný po důkazné stránce. Nejdříve musí nedostatky v práci přesně konkretizovat a uvést, určit lhůtu k jejich odstranění, potom práci zaměstnance vyhodnocovat apod. Proto raději volí cestu pro ně méně obtížnou. Soustředí se na mzdovou nebo platovou stránku a snižují zaměstnanci mzdu nebo plat nebo mu přidělují méně placenou práci. Dochází tak k zjevnému šikanování zaměstnance. Když to není dost dobře možné, neboť zaměstnanec má např. mzdu sjednanou v pracovní smlouvě nebo ve mzdovém výměru a jednostranným rozhodnutím zaměstnavatele zaměstnavatelského charakteru nelze sjednanou mzdu snížit, odeberou nebo sníží zaměstnanci odměny, prémie, osobní ohodnocení a další mzdové náležitosti. Jednoduše řečeno, snaží se zaměstnanci práci a pracoviště „otrávit“. Když šikanování zaměstnanec nevydrží, pak sám hledá uplatnění někde jinde a zaměstnavatel je bez práce, vlastně bez toho, že by musel dávat komplikovanou výpověď z pracovního poměru“ (Jouza, Hexnerová, Zákoník práce 2000 (platný od 1.1.2001), s. 154, § 46).

Mobbing. může vyvolat nemožnost otevřené komunikace, kdy dochází k intrikám, pomluvám, většinou při malé produktivitě práce, strach o zaměstnání, závist, žárlivost, antipatie, zášť, ctižádost, rivalita apod. Též není dobrý autoritativní styl řízení a u zaměstnanců i šéfů bývá obava z konkurence.

Položme si ještě otázku, jaký je rozdíl mezi šikanou a mobbingem? Šikana je primitivní forma ponižování a násilí, ale mobbing je často velmi rafinovaná agrese a zlomyslnost vůči kolegovi na pracovišti. Jde nejen o sexuální obtěžování, ale i neférový vztah ze strany kolegů či nadřízených, neochotu vést efektivní dialog. Zpočátku je mobbing drobnými zlomyslnostmi, ale později dostávají mobbeři prostor a stávají se agresory.

Z posledních průzkumů vyplývá, že přibývá počet šikanovaných vysokoškoláků a lidí starších čtyřiceti let. Jde totiž často o nezávislé osobnosti, které se nebojí uvažovat samostatně. Těmto pak šéf zadává nesmyslné úkoly, výsledky ho nezajímají a o důležitých věcech na pracovišti se rozhoduje bez těchto jedinců.

Obětí bývá ten, kdo se v něčem i jen málo podstatněm odlišuje, nebo projevuje vyšší míru nezávislosti tím, že vyjadřuje své názory a je iniciativnější než ostatní. V nebezpečí se tedy ocitá člověk samostatně a kriticky smýšlející. Tito pracovníci vadí obvykle méně schopnému kolegovi nebo i nadřízenému. Pokud je oběť osamocena, naděje na osvobození je malá.

Ženy jsou šikanovány...		Muži jsou šikanováni...	
...ženami	40%	...muži	76%
...muži	30%	...ženami	3%
...ženami i muži	30%	...ženami i muži	21%

Podle statistiky čelí mobbingu spíše mladší ženy (35 let) a starší muži (50 let), zatímco průměrný věk původců mobbingu činí 40 let. Podle „první zprávy o mobbingu“ hrozí ženám oproti mužům o 75% vyšší riziko (Kratz, 2005. s. 21-22).

Obětí se může stát naprosto každý. Oběti se vyskytují nejvíce v resortu státní správy, školství, zdravotnictví a sociálních věcí a to proto, že tito lidé pracují ve větších kolektivech a jsou závislejší na spolupráci. S mobbingem se často setkávají zdravotně postižení, ženy vykonávající tzv. „mužská povolání“ a naopak muži vykonávající tradiční ženské povolání (např. učitelé v MŠ, základních školách, aj.).

Metody mobberů jsou přitom velmi rozmanité, dovolím si zde zmínit alespoň některé:

- Oběti bývají zpravidla odepřeny některé důležité, neřku-li zásadní informace. Jsou spřádány nejrůznější intriky a „pasti“.
- Oběť najednou přestaneme zdravit a neodpovíme dle možnosti ani na její pozdrav.
- Pouštíme do oběhu různé drby a pomluvy o dotyčné osobě. Udělá-li oběť nějakou chybu či má-li nedejbůh nějakou vadu (kupř. tělesnou či řeči), stává se to pro ostatní důvodem nezřízeného veselí. Je kupř. vysmívána, imitována či parodována atp.
- Odborné kompetence oběti jsou zpochybňovány (není to prostě odborník. Neumí to a nedá se s tím nic dělat).

- Oběti se vědomě poskytují nepravdivé zprávy a zavádějící informace. Vůči oběti se použije „teror po telefonu“ – od zesměšňování jména volajícím, napodobování způsobu mluvy až po anonymní výhrůžné telefonáty.
- A mnoho dalších způsobů či metod“ (Beňo 2003, s. 46).

Velmi zajímavá je Beňova typologie agresivních útoků: stalking, chairing, staffing, defaming a shaming.

„Kromě již zmíněného termínu bullying (angl. bully – tyran, surovec, hulvát), který je v anglosaských zemích jakousi analogií mobbingu s tím, že zdrojem takového chování je spíše jednotlivce, nikoli skupina kolegů, se v poslední době objevila celá řada příbuzných termínů, které ještě více specifikují jednotlivé druhy agresivních útoků:

Stalking (angl. stalk lze přeložit jako lov, honba, příp. pronásledovat) znamená v podstatě obtěžování, pronásledování za pomoci telefonního teroru, výhrůžek násilím a veřejných scén.

Chairing (angl. chair – židle, křeslo) představuje specifickou formu neférových útoků na úrovni nejvyšších vedoucích, jakýsi souboj „o křeslo“, přičemž lze říci, že top management má jistě k dispozici i celou řadu specifických nástrojů a metod, které zde mohou použít.

Staffing (angl. staff – vedení, štáb): takto bývají označovány neférové útoky vůči jedinci ve vedoucí funkci, kterého chtějí jeho podřízení „zruinovat!, příp. chtějí zruinovat jeho tým či celou firmu („hůře je někdy lépe,“ říká se zde v Čechách).

Termín defaming (co je fáma, ví asi každý), podobně jako termín schaming (angl. shame – stydět se), znamená v podstatě zostouzet, pomlouvat, znevažovat. Jde o otevřený a neférový útok především na pověst jednotlivce, skupiny nebo organizace na veřejnosti. Ale zatímco shaming je vázán spíše na konkrétní pomluvy jednotlivce, může tzv. defaming pro postiženého někdy přicházet jako rána z čistého nebe. Svoji destruktivní roli zde sehrávají především média a příkladem takového útoku může být zpochybnění kvality nějakého výrobku, ke kterému sáhne zcela vědomě konkurenční firma.

S termínem dissen se údajně můžeme stále častěji setkat zejména ve skupinách mladých Američanů. Tento slangový výraz již nachází své příznivce také v západní Evropě, zejména v Německu. Termín dissen v podstatě představuje proces, ve kterém je nejdříve

nějaký jedinec označen jako „jiný“ (je jiný než my, jinak myslí, jinak se chová atp.) a posléze je s takto „označovanými“ naloženo s výrazně negativními důsledky. V podstatě jde o to „někoho vyřídít“ tím, že jím budeme opovrhovat“ (Beňo 2003, s. 42-43).

Cílem mobbingových aktivit je

- zamezit oběti mobbingu mezilidskou komunikaci,
- snížit na minimum spolupráci s obětí mobbingu a
- zablokovat její sociální vazby a natrvalo poškodit její sociální vážnost v naději, že se nakonec stáhne a sama od sebe opustí pracovní místo.

Dnes se vyskytuje mobbing na různých podnikových úrovních.

- nadřízený šikanuje podřízené (mobbing shora)
- spolupracovníci se šikanují navzájem (na stejné úrovni)
- zaměstnanci „odstřelují“ představené (mobbing zdola) (Kratz, 2003, s. 16).

Zamysleme se nyní nad problémem konfliktu. Je to situace, kdy dvě osoby jednají navzájem neslučitelnými způsoby a uvědomují si, že jsou protivníci. Konflikt vyvolává stres, eskalaci (rozšíření). Pokud není konflikt vyřešen, mění se v cílený psychický teror na osobu, která se uzavírá do sebe a je pod obrovským tlakem, stává se nežádoucí osobou (personou non grata). Oběť je vyčerpaná a většinou dobrovolně opouští zaměstnání. U obětí mobbingu dochází k psychosomatickým potížím až po nervové zhroucení. Mohou se vyskytnout i další obtíže typu poruch spánku, žaludečních a střevních problémů, aj. Hrozí pak závislost na lécích, alkoholu vlivem špatného podnikového klimatu.

Kratz uvádí pět základních opatření proti mobbingu

- Mobbingu se nedaří na pracovištích, na nichž vládne optimální pracovní klima!
- Mobbing se vyvine z mnohých konfliktů proto, že se nechá věcem volný průběh!
- Když včas rozpoznáme mobbingové aktivity a cíleně proti nim zakročíme, určitě se podaří problém vyřešit!
- Kdo nečinně, mlčky přihlíží mobbingu, stává se spolupachatelem!
- S čím větším větším odporem se mobber setká, tím menší je problém diskriminace!

(Kratz, 2005, zadní titul knihy)

To, že buzerace se již stala epidemií, dokládá i názor PhDr. Veselé, která uvádí:

„ Průzkum v Británii z roku 1994 svědčí o tom, že v průběhu své profesní kariéry se s nějakou formou útisku setkal každý druhý zaměstnanec. V USA odhadují počet zameškaných pracovních dnů v důsledku stresu v práci na 300 milionů ročně. Ve Švédsku je důsledkem šikany v práci připisováno až 15% sebevražd “(<http://stoplusjedna.newtonit.cz/stare/200019/So19a06B.asp>).

Co se týká nejnovějších možností a snah o prevenci, je namístě uvést následující:

„ Je konstatováno, že mobbingu věnuje v současné době pozornost i Mezinárodní červený kříž. Ve Švédsku byly zahájeny první procesy, v nichž se oběti dožadují náhrady za ušlý výdělek i škody na zdraví. V Británii jsou týmy aktivistů bojujících proti šikaně a webová stránky věnované tomuto problému. O mobbingu a šikaně se také hovořilo na srpnovém zasedání americké Akademie managementu v Torontu. Německo, Francie a Itálie uvažují o přijetí zákonů proti mobbingu a šikaně. Ve světě se množí knihy, na nichž se léčí oběti soustavných útlaků “ (<http://stoplusjedna.newtonit.cz/stare/200019/So19a06B.asp>).

8.1.3 Agresor a oběť

Agresor má většinou potřebu sebeprosazení, kterou nelze uspokojit a řeší svoje problémy násilím. Šikanovaná oběť pak nese následky šikany po celý svůj další život.

8.1.4 Charakteristika agresora - typy

Na otázku, kdo je agresor se názory odborníků liší. Jedni tvrdí, že agresori jsou agresivní psychopati. Agresivita a šikanování se ale objevuje i u jedinců zcela normálních, avšak jsou egoističtí a egocentričtí. Jde tedy o problém duchovního rozměru a morálky člověka.

I v dějinách lidstva lze zaznamenat lidskou krutost (tělesné tresty, středověká inkvizice, koncentrační tábory, holokaust). Šikanování je jemnější a záludnější formou trápení a

týrání. Člověk ve své podstatě touží po lásce a spokojeném životě. Pokud ale ztratí iluze, musí překonávat sám sebe, není to dobrým znamením.

Agresor je člověk s nevyzrálým duchovem, se zájmem o sebe samého, nikoli o druhé. Úcta k člověku je mu cizí. Má pocit, že je lepší než ti druzí, že má moc rozhodovat. Takový člověk může být vzdělaný, inteligentní, schopný, ale duchovně prázdný a bezcharakterní sobec, nemá pocit viny a trest chápe jako křivdu.

Agresor často svaluje vinu na oběť (psychologicky tzv. racionalizace). Vlastní agresivní pohnutky přisuzuje obětem (psychologicky tzv. projekce). Lidé jsou pro něho věci, které lze využít, šikanování je pro něho zábavou a legrací.

Dalším problémem je sobecká a sebezřetná orientace agresorů, která spočívá v nelásce k sobě (závislost na sobě). Sobec totiž není nikdy spokojený, stále má pocit, že nemá dost, že utrpí škodu.

Agresor a jeho charakteristika:

- z fyzické stránky – tělesně zdatní, silní, obratní jedinci
- inteligence spojená s bezohledností a krutostí vyváží tělesné síly
- agresor může získat skupinu
- sám šikanu vymyslí, zorganizuje on sám

Duševní vlastnosti:

- většinou sebejistí, neúzkostní jedinci (mnoho z nich prošlo nevhodnou výchovou)
- touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat (snadno se urazí, mají sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není). Ublížovat druhým je pro ně radost.
- ničit věci ze zlomyslnosti nebo pro zábavu, nerespektovat soukromé vlastnictví a podvádět.

Rozeznáváme 3 typy agresorů:

Kolář (1997) se pokusil o charakterové rozdělení a typologii iniciátorů šikany, a to na typy „Oblíbenec“, „Srandista“ a „Nohsled“.

„Oblíbenec“ je jedinec velmi slušný, kultivovaný s narcistickými rysy, zvýšeně úzkostlivý, někdy i se sadistickými tendencemi. Šikana má formu násilí, mučení je

cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků. V rodinné výchově takových jedinců bylo vysledováno časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

Typ „Srandista“ je jedinec optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný. Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. V rodinné výchově nebyla zaznamenána významnější specifika. Pouze v obecnější rovině je přítomná psychická subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.

Naproti tomu agresor – „Nohsled“ je jedinec nevyvolávající sám šikanu, ale konformně se k ní připojující, mnohdy ze strachu, aby se sám nestal její obětí“ (Kolář, 2001, s. 86).

U agresorů se projevují následující příčiny:

- sami jsou obětí šikanování v rodině
- pocit nejistoty
- mají pocit, že vybočují z řady
- jednají pod nátlakem honby za úspěchy
- pocity nedostatečnosti
- potřeba vyniknout nad ostatními
- nebyly vychovány v atmosféře lásky

„Tyraní bývají lidé v jakémkoliv věku, jakékoliv konstituce a výšky a jakékoliv národnosti. Mohou být chudí i bohatí, vzdělaní i zaostalí, může jít stejně o muže jako o ženu. Každý tyran je jiný, ale něco mají společné:

1. Slovně nebo fyzicky napadají druhé

Jsou podráždění, zlostní, nervózní a frustrovaní“ (Doyle 2002, s. 19).

Existují dva druhy tyranů:

1) Extrovertní – otevřený, agresivní, aktivní a výřečný, vzpurný. Používají hrubou sílu, chtějí mít pocit nadřazenosti a jistoty.

- 2) Introvertní – nestojí o uznání, podřizují se společnosti. Říkají „správné“ věci ve „správný čas“, někdy lžou, chtějí se zavděčit druhým. Vyvolávají v ostatních pocit, že to myslí dobře. Získávají moc na základě vychytralosti a klamu.

„Existuje mnoho odlišných typů tyranů, ale toto mají společné:

1. Starají se především o vlastní potěšení, než aby mysleli na někoho dalšího.
2. Touží po pozornosti, uznání, moci, postavení a slávě a jsou ochotni využít druhé k tomu, aby dostali, co chtějí.
3. Touží po pomstě za pocity ublížení, kterými trpí.
4. Nejsou schopni dívat se na situace jako na celek, a tudíž nejsou zodpovědní.“

(Doyle, 2002, s. 26)

„K charakteristice tyrana patří...

1. Výraz obličeje: zlostný, panovačný, zamračený-tvrdý, zlý, chladný.
2. „Řeč těla“: projevy síly nebo hrozby – zdvihání nebo bušení pěstí, hrubá gesta prstů, ruce vbok, ruce zkřížené na prsou, rozkročené nohy, vypnutý hrudník, vysunutá brada, nahrbená ramena, sebejistá chůze
3. Slovní projev: slova útočná, příkrá, zlá nebo taková, která děsí, uráží, uvádí do rozpaků nebo obtěžují – „smrad'och“, „kretén“, „brejlovec“, „prcek“ a podobně. Výrazy, z nichž lze vytušit postoj typu „jsem lepší než ty“ nebo „zasloužím si víc než ty“.
4. Chování: rezervovanost, projevy nepřátelství, násilné činy, hrozby“

(Doyle, 2002, s. 37)

Každý typ tyrana si hledá přátele mezi podobnými typy. Gangy drží pohromadě a vzájemně se podporují ve svém tyranském chování. Pokud se dospělý chová násilnický, děti násilí opětují.

Agresor se většinou zaměřuje na osoby, o kterých si myslí, že jsou slabé a snadno zranitelné. Nejlepší způsob, jak zatočit s agresorem, je ukázat mu, že se nechá šikanovat nehodláte. Agresor je sám slaboch s komplexem méněcennosti, který si zvyšuje sebevědomí tím, že někoho jiného ponižuje a straší.

8.1.5 Oběť, destruktivita a jiné následky šikanování

Obětí se může stát prakticky kdokoliv. Pokud je na jedinci zjevné, že se bojí, má strach a je zranitelný, je vhodnou obětí pro agresora. Tyto „oběti“ v zátěžové situaci propadají hrůze a panice, jsou psychicky slabé. Jak bylo již uvedeno, oběti mívají často psychický (hyperaktivita, LMD, mentálně postižení, strach, úzkost, stres, deprese apod.) nebo tělesný handicap (obezita, neobratnost, mimořádnost ve zjevu, velké uši, silný předkus, atd.).

Hyperaktivní děti jsou již jako malé neklidné, nesoustředěné, impulzivní. Už v prvních letech života těchto dětí mají někteří rodiče sklon na výchovu rezignovat, jiní trpí pocity viny. Neklidné dítě má více energie než jiné děti. Potřebuje častý oddech, pestrý program.

Často jsou oběti i tzv. „premianti třídy“ – jsou šikanováni za své „šprtounství“. Někdy je důvodem rasová odlišnost, o které bylo již hovořeno.

Šikanování způsobuje oběti velké psychické i fyzické utrpení – poškozuje dlouhodobě psychické a tělesné zdraví, někdy ohrožuje i život.

U obětí často dochází k pocitu bezmoci, poruchám spánku, psychosomatickým potížím (bolesti hlavy, břicha, zad, únava, nevolnost). Oběti se dlouhodobě léčí, je ničena osobnost oběti, u které se mohou objevit chronické depresivní stavy, poruchy přizpůsobivosti, destruktivita a je narušen vývoj osobnosti. Oběti mají pocit zbavení práv, ponížení a strach o život. Dochází k vyčerpání nervové soustavy, objevuje se neuróza nebo výše uvedené psychosomatické potíže.

Obětí se může stát kdokoliv.

Typy obětí:

1. typ:

- tělesná slabost, neobratnost (neschopnost porvat se, ubránit se)
- přijde nově do kolektivu
- liší se , má přednost
- příliš přemýšlivé, šplhoun
- handicap

- stěhování, sociálně slabé, nemá oblečení, kapesné
- rasová odlišnost a barva pleti
- rodina, alkohol

Psychické vlastnosti této oběti:

- a) tichá, plachá, citlivá
- b) ustoupí, nízké sebevědomí, citlivá
- c) osamělé dítě, neschopné se družít, protivné

2. typ:

Část oběti provokuje agresi svým útočným chováním (slovní a fyzické dorážení na ostatní, na zdatnější či starší).

3. typ:

Oběti, které jsou současně agresory. Zúčastňují se zvláště ve skupině šikanování jiných (jsou výrazně neoblíbené v kolektivu).

Pomoc oběti: získání pomoci jiných dětí, ignorování agrese, protiútok, únik v pravou chvíli. Protiútokem se získá respekt.

Při šikaně může dojít k usmrcení oběti, pokud např. utíká a vběhne pod kola auta, někdy oběť zabije agresor a skončí s následky.

Oběťmi se často stávají inteligentní, jemní a kreativní jedinci ze slušných rodin. Bojí se chodit do školy i ze školy, zhorší se prospěch, ztrácejí peníze a věci, mají poškozené věci, projevují zlobu vůči rodičům, a to neopodstatněnou, mívají modřiny a křičí ze spaní.

Doyle uvádí:

„K charakteristice oběti patří:

1. Výraz obličeje: ustrašený, bázlivý, stydlivý, křehký, slabý, smutný, lítostivý
2. „Řeč těla“: paže svěšené ochablé podél těla, pokleslá ramena, třes, skloněná hlava, chvějící se nohy, rozklepaná kolena, špičky nohou obrácené k sobě, pohled sklopený dolů, celkové přikrčení.
3. Slovní projev: prohlášení typu – „Dám ti cokoliv, jen mě nebij.“ „Řeknu to na tebe mamince.“ „Ano, jsem smradloch, a můžu už dostat zpátky tu čepici?“ Projevy,

z nichž je možno zaslechnout: „Cítím se vůči tobě podřízeným, jsi silnější a lepší než já.“

Chování: tiché, stydlivé. Nadměrně ohleduplné jednání, neupoutávání pozornosti na vlastní osobu“ (Doyle, 2002, s. 40).

„Být obětí šikanování, to neznamená jenom snášet fyzickou bolest, snášet nadávky a urážky a denně, se při cestě do školy trást strachy, co si na vás dneska zase vymyslí. Může to také znamenat, že vám klesne sebevědomí a vy sami o sobě začnete pochybovat“ (Goldmanová, 1996, s. 95).

Děti by měly být za své chování odpovědné, protože jsou schopné ovládat své chování. Netolerovat, vhodně se bránit. Konflikt je duchem neshody. Pokud se jedinec stáhne z konfliktu, může se stát obětí šikany (sníží se jeho sebeocenění, nastane frustrace) nebo reaguje agresivně – používá násilí. Oběť je objektem agrese jiných; terčem fyzických útoků, posmívání a zesměšňování.

1. typ – dítě pasivní, úzkostné, nejisté, není na něm nic, co by provokovalo útoky. Agresi není schopno se bránit.
2. typ – oběť provokující; dráždí jiné děti a posmívá se jim. Když na něj někdo zaútočí, brání se.

Oběti mají málo kamarádů, jsou tiché, citlivé, neschopné se bránit urážkám a útokům, často si na něco stěžují a snaží se získat pozornost dospělých i dětí. Může jít také o děti nadměrně ochraňované rodiči či učiteli, nejsou pak samostatné.

Projevy, které naznačují, že je dítě šikanováno:

- nemá kamarády
- zaražené, posmutnělé, depresivní
- špatně usínám poruchy spánku, sny
- zhoršení prospěchu, nesoustředěnost, bez zájmu
- neomluvené absence
- ze školy chodí potřhané, má poškozené pomůcky
- nevychází s kapesným, požaduje peníze
- vyhladovělé (i když dostává svačiny a obědy)

- má zranění a nevysvětlí je (popáleniny, monokl)
- vyhrožuje sebevraždou, nebo se o ni pokusí

„Dlouhodobé týrání však může vést u oběti k náhlé afektivní reakci, kdy se nashromážděný pocit křivdy promění v prudký výbuch, ve kterém se oběť obrací proti svému trýzniteli!“ (Vaníčková, Hadj Moussová, Provazníková 1995, s. 26).

8.1.6 Specifické poruchy učení v důsledku šikany

Psychické problémy, psychické deprivace způsobené šikanováním mohou zapříčinit horší uplatnění jedince ve skupině. Tito jedinci mají horší školní prospěch, nejsou schopni účelně využívat své inteligence, trpí depresemi, výsledky školní práce jsou jim často lhostejné, na učení se nedovedou soustředit. Mají pocit nedostačivosti a méněcennosti. Takoví jedinci potřebují povzbudit, cítit oporu a zájem. Učitelé často pozorují u dětí s psychickými či psychosomatickými potížemi nesoulad mezi schopnostmi a výkonem – dítě má nevyrovnaný výkon.

Psychické problémy, psychické deprivace, způsobené již od dětství, mohou zapříčinit projevy pozdějšího agresora či naopak oběti šikany.

Je všeobecně známo, že citově subdeprimované děti se hůře uplatňují v dětské skupině. Děti mají horší školní prospěch, nejsou schopny účelně využívat své inteligence.

Pokud se vyskytne u dítěte porucha učení, není to pro rodiče dobrá zpráva. Vznikají obavy o úspěch dítěte ve škole i o jeho budoucnost. Poruchy učení řadíme k poruchám vývojovým, tj. trvají až do dospělosti. Věkem se mohou projevy měnit vhodnou nápravou ze strany rodiny a školy. Výbornou formou práce se žákem je dát mu pocit úspěšnosti, čímž ho pedagog zbaví pocitu strachu a žák získá sebedůvěru i pochvalu za dobrý výkon. Stane se tak aktivnějším ve vyučovacím procesu.

Jako následek poruch učení jsou poruchy chování. Lze říci, že má-li dítě poruchu učení a není s ním správně zacházeno, reaguje často agresivně, zvláště na přetížení.

„Z biologických věd je známo, že agresivita stoupá, nemá-li jedinec dostatek životního prostoru. Přitom se stále zvyšuje, především ve velkých městech, hustota obyvatelstva a zároveň jsou omezovány možnosti uvolňování energie přirozeným způsobem, např. fyzickou prací, pohybem. Spolu s anonymitou velkoměst je to jedna z příčin stoupaní agresivity, která je stále méně zvladatelná“ (Zelinková, 1999, s. 165).

S pomocí odborníků, především pedagogů a psychologů, lze odstraňovat příčiny agrese. Tato odborná pomoc není nutná při lehčí formě agrese, kdy dítě potřebuje vidět v dospělé osobě autoritu, oporu, jistotu, bezpečí a lásku.

„Agresivní chování se často objevuje u panovačných a nadřazených dětí. Jsou náročné, hašteřivé, všude chtějí být první, mají stále pravdu, vše chtějí kontrolovat. Působí velmi dominantně, silně. Ve svém duševním životě jsou často bázlivé, bez opory, nejisté. Mají utvořený nesprávný obraz sebe sama. Agresivita a svévolné ovládání okolí slouží jako ochranný mechanismus“ (Zelinková, 1999, s. 169).

U těchto jedinců je třeba osobnosti, která jim jasně stanoví, kde jsou hranice jejich chování, co si mohou či nemohou dovolit, zajistit dítěti oporu a zároveň mu ukázat důslednost a sílu.

Poruchy učení ovlivňují psychické a kognitivní procesy. Děti mají často specifické chování, jsou citově labilní, impulzivní, neorientují se v čase a prostoru, mají poruchu paměti, pozornosti a jiné. Často se tak stávají terčem posměchu vrstevníků. Opět se zde propaguje integrace těchto žáků do běžných tříd.

Děti s poruchami učení se neumějí většinou učit sami, vhodné je, aby se rodiče společně s dítětem učili. Nejčastějšími poruchami učení jsou dyslexie (neschopnost naučit se běžnou metodou), dysgrafie (obtíže psaní), dysortografie (nápadné pravopisné chyby, často nesmyslné – chybí cit pro jazyk), dyskalkulie (porucha schopnosti operovat s číselnými symboly a problémy v prostorové orientaci).

Pomoc rodičů v oblasti učení je velmi důležitá, je třeba nedávat dětem příliš volnou výchovu.

„Živnou půdou pro vznik agresivního chování může být příliš kamarádská a volná výchova. Dává totiž dítěti příliš mnoho volnosti a příležitosti k rozhodování o věcech, na které není a vzhledem k věku ani nemůže být připraveno. Výsledkem je nejistota dítěte, přetížení zvláště v náročnějších životních situacích a následuje agrese jako reakce na přílišnou zátěž“ (Zelinková, 1999, s. 167).

Velmi důležitou složkou je spolupráce školy s rodinou. Pokud u žáka nastanou problémy, sděluje tuto skutečnost pedagog rodičům. Často dochází k situaci, kdy se rodiče brání a agrese bývá prezentována obviňováním učitele, babiček, zkrátka

hledáním odpovědnosti u jiných osob. Je dobré nejprve rodiče seznámit s dobrými výsledky dítěte, event. vyslovit i pochvalu a teprve poté přejít k nedostatkům dítěte a vhodně na ně upozornit.

Pokud jde o zákazy či tresty, je třeba říci, že u problémových dětí zákazy nejsou účinné, neplatí, když trest se stává běžnou záležitostí.

8.1.7 Výchovná opatření proti šikaně

Jestliže mají rodiče podezření, že se jejich dítě stalo obětí šikanování, je nutné zjistit, zda je toto podezření opodstatněné. Je třeba se zamyslet nad tím, jak dítě reaguje na lidi. Je možné, že postrádá smysl pro humor, má nějaký zlozvyk. Jestliže rodiče objeví nějaký důvod, je třeba pomoci chování dítěte změnit. Zde je namístě spolupracovat se školou, poradnou a psychologem.

Ve škole se děti často baví na účet pedagoga, soupeří, bojují o moc. Učitel by měl být milován, mít „přízeň davu“, respekt, povzbudit slabé, posílit sebevědomí, důvěru dětí.

„Dobrou prevencí šikany je co nejširší uplatňování kooperace mezi dětmi při všech školních činnostech, které k ní dávají příležitost, a cílevědomé využívání kooperace k vytváření takových vztahů mezi dětmi, především ve třídě, aby se snižovalo riziko šikany“ (Říčan, 1995. str. 82).

To znamená, aby se outsideři zapojovali do skupinových aktivit, které usnadní agresorům jinou než agresivní reakci a obětem možnost vyhýbat se nebezpečným situacím.

Žáci plní společně úkoly, v týmech a každý člen je hodnocen za výkon celého týmu. Každý je tak zodpovědný za to, co se naučí ostatní. Tím vzniká vzájemná spolupráce, porozumění, překonávání rasových předsudků. Toto se děje i účastí na sportovních a rekreačních akcích. Princip kooperace se vytváří i na školních výletech. Dobrou prevencí je dozor ve škole.

Dle školního zákona je možno agresorovi (žáku školy) uložit tato výchovná opatření (čl. 5):

- napomenutí, důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné či nepodmíněné vyloučení ze školy pro závažné provinění proti školnímu řádu (to však platí pouze u SŠ, dle § 20 školského zákona nelze vyloučit žáka, který neukončil povinnou školní docházku), o vyloučení rozhodne ředitel školy, nejpozději do 2 měsíců co se o provinění dozvěděl, nejdéle však do 1 roku, kdy k provinění došlo.
- snížení známky z chování,
- převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny,
- doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

9. Šikana z právního hlediska

Právní definici šikany v našem právním řádu nenajdeme, nicméně pro potřebu komplexního řešení šikany reagovalo MŠMT, které vymezilo problematiku šikany v metodickém pokynu MŠMT č. 28275/2000-22 (dále jen „pokyn“).

Pokyn dává školám a jejím pracovníkům návod, jak šikaně předcházet a jak ji řešit.

Pokyn však pokrývá pouze školní oblast, neřeší a z povahy věci ani nemůže řešit všechny právní následky šikanování. Ostatní nástroje je nutno hledat v právních předpisech trestního, občanského či správního práva.

Právní řešení šikany je tedy problematické. Právní nástroje, jak agresora potrestat a zastavit další šikanu se mohou lišit podle různých situací, ve kterých se bude oběť šikany nacházet.

Prvním místem, kam se obrátit je sféra školy, neboť právní řád přiznává žákům, resp. jejich zákonným zástupcům významná oprávnění a stanoví povinnost školy zajišťovat preventivní, ale i aktivní následnou ochranu před šikanou. Školy a její pracovníci však mnohdy existenci šikany popírají a snaží se zbavit odpovědnosti. Státní dohled nad školní činností vykonává Česká školní inspekce, dohled rodičů je zajištěn formou školních rad. Na chod školy má vliv též zřizovatel školy, ve většině případů je jím obec či kraj.

9.1 Pedagogický pracovník, ředitel školy

Pedagogický pracovník je první osobou, na kterou je třeba se obrátit při šikanování žáka. Pedagogičtí pracovníci mají kromě výše uvedených povinností v oblasti prevence šikany, povinnost zejména vykonávat dozor nad žáky během doby, kdy jim je žák svěřen do přechodného dohledu, tj. během vyučování či v přímé souvislosti s ním (č. 14 Pracovního řádu).

Pokud by se pedagogický pracovník dozvěděl o šikaně, která by mohla být trestným činem (např. ublížení na zdraví, krádež apod.) a tuto trestnou činnost by neoznámil na policii, mohl by být stíhán pro trestný čin neoznámení trestného činu (§ 168 tr. zák.), nepřekazení trest. činu (§ 167), nadřizování (§166), popř. schvalování trestného činu (§165), za určitých okolností účastníkem na tr. činu dle § 10 trest. zákona (např. pedagog by viděl, jak je dítěti ubližováno, a ponechal by ho bez pomoci mezi šikanujícími žáky).

Zanedbání jeho pracovních povinností by bylo možno kvalifikovat i jako porušení pracovní kázně a vyvodit z toho pracovněprávní důsledky (snížení platu, výpověď apod.).

Zanedbání dohledu (dozoru) může též zakládat občanskoprávní odpovědnost za škodu způsobenou nezletilými, na které byl povinen dohlížet.

Ředitel školy řídí školu, předškolní zařízení nebo školské zařízení a pokud jsou právníckými osobami, plní povinnosti vedoucího organizace a jmenuje a odvolává své zástupce.

Ředitel odpovídá za odbornou a pedagogickou úroveň výchovně vzdělávací práce školy, předškolního zařízení nebo školského zařízení a za efektivní využívání svěřených hospodářských prostředků; odpovídá za vytvoření podmínek pro činnost rady školy, pro výkon školní inspekce a přijetí následných opatření, kontroluje práci pedagogických pracovníků a ostatních pracovníků a studijní výsledky žáků.

Ředitel odpovídá za zpracování a zpřístupnění veřejnosti výroční zprávy o činnosti školy a výroční zprávy o hospodaření školy a předkládá tyto zprávy radě školy.

Ředitel je povinen zúčastňovat se jednání rady školy, je-li přizván radou školy.

Ředitel školy zajišťuje, aby zákonní zástupci nezletilého žáka a zletilí žáci byli informováni o průběhu vzdělávání a výchovy žáka.

Ředitel může rozhodnout o podmíněném vyloučení ze studia a vyloučení ze studia. Je-li nepochybné a prokazatelné, že ředitel školy, v níž dochází k šikaně, porušuje své povinnosti a nebo šikanu neřeší, lze se domáhat jeho odvolání. Jmenování a odvolání ředitele školy souvisí s tím, kdo je zřizovatelem školy.

9.1.2 Další školské orgány

Kraj jmenuje a odvolává ředitele škol zřizovaných jím (krajem) nebo obcemi, MŠMT potom jmenuje a odvolává ředitele jím zřízených škol. Ministerstvo též uděluje souhlas se jmenováním a odvoláním ředitele škol zřizovaných krajem.

Řešením situací spojených s šikanou se též zabývají orgány vykonávající školní správu. Státní správu vykonává ředitel školy, okresní úřady, orgány kraje, Česká školní inspekce, MŠMT a samosprávu – obec, kraj, rada školy. Tyto orgány nastupují tehdy, jestliže nelze vyřešit situaci přes pedagoga.

9.1.3 Petice a stížnosti

Petice a stížnosti jsou dalším právním nástrojem, jak aktivně ovlivňovat věci veřejného zájmu, tedy např. řešení šikany.

1. Petiční právo je zaručeno každému jednotlivci, a to v Listině základních lidských práv a svobod (čl. 18), které je provedeno petičním zákonem. Ve věcech veřejného nebo jiného společného zájmu má každý právo sám nebo s jinými se obracet na státní orgány a orgány územní samosprávy s žádostmi, návrhy, stížnostmi. Peticemi se však nesmí zasahovat do nezávislosti soudů a nesmí se v nich vyzývat k porušování základních práv a svobod zaručených Listinou. Peticí je upozorňováno na některé problémy veřejného zájmu.
2. Stížnost (ve správním smyslu, nikoli dle trestního řádu) je naproti tomu nástrojem k prosazení osobních zájmů. Stížnosti a podněty (nespadají sem petice) jsou upraveny vládní vyhláškou č. 150/1958 Úředního listu o vyřizování stížností, oznámení a podnětů. Vyhláška je sice již zastaralá, nicméně poskytuje alespoň

možnost upozorňovat státní a samosprávné orgány na určité problémy (stížnost u ředitele školy, obce, České školní inspekce apod.). Lze si stěžovat na postup orgánů veřejné správy, nesprávné posouzení skutkového stavu, které vedlo k určitému rozhodnutí apod. Opět platí zákaz zasahování do nezávislosti soudu (občanské i trestní řízení zná vlastní opravné prostředky). Takovou stížnost je oprávněn podat každý a orgán veřejné správy je povinen na ni odpovědět. Stížnost, kterou není třeba prošetřovat na místě nebo na podkladě spisového materiálu musí být vyřízena do 10 dnů od doručení.

Stížnosti, které nelze vyřídit do 10 dnů, musí být vyřízeny nejdéle do 30 dnů. Tuto lhůtu lze předkročit jen a výjimečně a se souhlasem vedoucího. O důvodech prodloužení lhůty musí být stěžovatel uvědoměn. Opakuje-li stěžovatel stížnost, je orgán povinen přezkoumat, zda původní stížnost byla správně vyřízena.

Stížnost nesmí být postoupena k vyřízení útvaru nebo pracovníkovi, proti kterým stížnost směřuje. Požádá-li stěžovatel, aby jeho jméno nebylo uváděno, nebo je-li to v zájmu vyřízení stížnosti, postupuje se k prošetření jen opis stížnosti bez uvedení jména stěžovatele.

Stížnost je však pouhým podnětem pro veřejný orgán. Přestože má povinnost ji prošetřit a odpovědět na ni, není povinen ji řídit, ani provést ve stížnosti navrhované opatření (např. zahájit určité řízení, např. o vyloučení žáka ze školy apod.). Stížnost se považuje za vyřízenou, jakmile po jejím prošetření byla učiněna opatření potřebná k odstranění závad a stěžovatel byl o tom vyrozuměn.

Ustanovení § 10 výše uvedené vyhlášky stanoví povinnost vedoucích provést neprodleně opatření potřebná k odstranění zjištěných závad a zajistit, aby se neopakovaly.

9.1.4 Trestní oblast - šikana jako trestný čin

Trestní stíhání může být problematické u agresorů, kteří nedovršili 15 let věku, jejichž trestní stíhání je nepřipustné. V případě závažné trestné činnosti soud uloží ochrannou výchovu ve zvláštních výchovných zařízeních. Agresorovi je třeba spolehlivě dokázat, že spáchal trestný čin, proto je třeba pro účely případného trestního řízení uschovat všechny věci, které by mohly sloužit jako důkaz – lékařské zprávy, popř. znalecké

posudky psychologa, rozbité věci, které byly poškozeny v souvislosti s šikanou , fotografie. Problémem vyšetřování šikany je její skrytá povaha, agresori mají mnohdy dobrou pověst mezi učiteli, šikana nemusí zanechat fyzické stopy, může se však projevit na psychice oběti, což může být vážným problémem při vyšetřování a dokazování šikany. Důkazem je mnohdy pouze výpověď poškozeného – oběti nebo znalecký posudek psychologa, neboť ostatní svědkové často odmítají vypovídat ve strachu z možné persekuce ze strany agresora.

Šikanózní jednání agresora může naplnit skutkovou podstatu trestních činů vydírání (§ 235 trestního zákona), omezování osobní svobody (§231), útisk (§237), ublížení na zdraví (§221), loupež (§234), krádež (§247), poškození cizí věci (§257), znásilnění (§241), kuplířství (§204).

Je-li podezření na spáchání trestného činu, je každý občan povinen podat trestní oznámení, popř. podnět k vyšetřování.

Častým jevem, který se objevuje v médiích i v tisku, je domácí násilí. Brutalita mužů i žen se zvyšuje a policie denně řeší případy týraných jedinců. Běžné problémy vyvolávají časté spory a partneři se vzájemně napadají, což vyústí leckdy v trestný čin, pokud má jedinec následky, které vyžadují léčení. Stává se, že ohrožený se ocitne na ulici bez prostředků poté, co ho násilník vyhodil ze společného obydlí.

V případě domácího násilí je třeba obrátit se na policii. Existují telefonní linky, na kterých řeší případy detailně proškolení konzultanti. Ti pak se souhlasem klienta informují policii, sociální službu či doporučí azylové ubytování. Poradny poskytují bezplatné diskrétní a odborné poradenství právníka a psychologa. Bohužel se setkáváme s napadenými jedinci, kteří nenajdou odvahu se nechat vyšetřit nebo následně nechtějí, aby partner byl za čin stíhán, berou často vše zpět.

9.1.5 Občanskoprávní řízení - škody na zdraví, věcech, usmrcení

Je-li v souvislosti s šikanou způsobena materiální škoda (např. zničení věcí, oděvů, školních pomůcek apod.), je možno zadat náhradu škody v občanskoprávním řízení. Tohoto řízení se použije též, odkáže-li soud v trestním řízení poškozeného s nárokem o náhradu škody na občanskoprávní řízení. Při šikaně dochází ke škodě na věcech, zdraví i usmrcení.

Pokud šikana vyústí v trestní stíhání agresora pro některý trestný čin (např. vydírání, ublížení na zdraví apod.), pak bude mít oběť šikany postavení poškozeného s procesními právy v trestním řízení (např. právo na náhradu škody apod.). Mnohdy však na trestní stíhání nedojde, resp. je zastaveno např. pro nedostatek věku pachatele.

Při způsobení materiální škody nebo způsobení morální újmy je možno využít občanskoprávní řízení (žaloba na náhradu škody, žaloba na ochranu osobnosti).

Problémem šikany je ta skutečnost, že je prováděna dětmi a na dětech, které nejsou plně duševně vyvinuty, následky mohou negativně ovlivnit další výchovu oběti i agresora.

Agresoři nejsou mnohdy pro nedostatek věku trestněprávně či občanskoprávně odpovědní. Lze proti nim uplatnit mnohdy nedostačující výchovná opatření, agresor uniká potrestání a mnohdy v šikanování pokračuje, což u oběti vede k pocitu nespravedlnosti.

Někdy je oběť pod pohrůžkou násilí donucována k páchání trestných činů (krádeže, ubližování mladším apod.), čímž se stává nedůvěryhodnou osobou v očích učitelů, ale i policie, kteří oběti nevěří, že delikty spáchala z donucení.

Praví agresoři zůstanou neprozrazení a oběť může být ještě více poškozena.

10. Prevence šikany

Šikana je celosvětovým problémem a prevence se stává předmětem výzkumných prací týmů psychologů a speciálních pedagogů. Řešení, které by vedlo k likvidaci šikany je velmi komplikované a dlouhodobé. Je třeba se snažit diskutovat na téma šikany, odhalovat její příčiny, např. tělesnou, etnickou či kulturní odlišnost, stanovit jasná pravidla chování, vytvořit atmosféru otevřenosti, poukazovat na sebemenší známky šikany a vzdělávat společnost v oblasti lidských práv.

Za prvořadé považuji posilování sítě takových zařízení, kde dítě nalezne pomoc v krizové situaci, tj. rozšíření linek důvěry (bezpečí), poraden a azylových zařízení. Je třeba věnovat se příčinám šikany, na školách by měli působit erudovaní výchovní poradci a schránky důvěry. Důležitá je i výchova k estetice a podpora ekologického a estetického myšlení dětí.

Další problém vidím v nevhodném trávení volného času, zvláště i v činnostech, které plodí nudu. Zde je třeba např. stavět sportovní areály, střediska, kluby, knihovny, fit

centra atd., kam by měly přístup děti ze všech sociálních vrstev, tj. finančně nenáročné aktivity. Smysluplným trávením volného času jsou i letní rekreace a další pobyty. Zde by se mělo přihlížet k finančním možnostem rodičů.

Zvláště by bylo vhodné vynaložit prostředky na přípravu volnočasových aktivit vedených odborníky pro rizikovou mládež.

„Chybu, které se dopustíme (nebo kterou udělali jiní) vidět jen jako chybu. Jako selhání, které patří k životu stejně jako úspěch. Chce to žít v pravdě sám před sebou (což ale předpokládá neklást na sebe i druhé větší nároky, než lze unést). Je to jakýsi domácí kutilský způsob, jak napravit evoluční chybu v našem mozku. Jak posílit spoje, které vedou od těch navýsost rozumných hemisfér velkého mozku k afektům ve středním mozku. Jak emoce udělat rovnoprávnými partnery rozumu. Pak přestane mít člověk potřebu se vztekat a být agresivní k druhým a k sobě“ (Novák, Capponi 1996, s. 112).

Jako autor se domnívám, že mnohem snadnější je předcházet šikaně uplatňováním některých zásad, které prospívají dětskému duševnímu a mravnímu vývoji a pomáhají vytvářet dobré rodinné vztahy v rodině a ve škole.

„Cesta k zastavení šikany vede přes následující kroky:

1. Mít o její zastavení zájem
2. Naučit se chápat, proč lidé šikanují.
3. Rozvinout schopnosti, jak s tyrany jednat nenásilnou formou“

(Doyle 2002, s. 58)

„Existují dva typy znalostí a schopností, které potřebujete ke zvládnutí šikany:

1. Znalosti fyzické sebeobrany
2. Nenásilné alternativy“

(Doyle 2002, s. 61)

„Je nutné dokázat udržet kontrolu nad situacemi. Je možný i pokus o spřátelení se, použití humoru nebo lsti, namluvit agresorovi, že je otec např. u policie, že přijdou rodiče, apod.

Lze vzdorovat křikem ignorancí, autoritou vlastní moci, zavolat si pomoc. „Vzdor znamená, že jste se v duchu rozhodli nesnášet již nadále šikanu“ (Doyle 2002, s. 70).

„Tyran nemá právo vám ublížit“ (Doyle 2002, s. 75).

Doyle dále uvádí:

„Říkejte si:

1. Někam patřím, protože něčím přispívám.
2. Dokážu učinit inteligentní rozhodnutí a jsem zodpovědný za své vlastní chování.
3. Mám zájem o spolupráci.
4. Dokážu se rozhodnout nebojovat
5. Dokážu nalézt přijatelné zdravé způsoby, jak dosáhnout toho, co potřebuji, bez šikany.
6. Dokážu nalézt pozitivní způsoby, jak vyjádřit své emoce.

Toto si stále opakujte, a brzy se dočkáte změn“ (Doyle 2002, s. 107).

Je tedy zřejmé, že můžeme vysledovat následující zásady:

- Promluvte s přítelem, rodiči, o způsobech, jak ven,
- Pomáhejte druhým komunikujte
- Sledujte televizní programy neobsahující násilí,
- Hrajte s počítači hry, tvořte – jen takové hry,
- Čtěte zábavnou a hodnotnou literaturu

Potřebujete-li pomoc, vyhledejte kvalifikovaného odborníka (učitele, poradce, psychologa).

„Je neuvěřitelné, jakou mívají lidé nechuť k tomu, aby nahlásili, že je někdo šikanuje. Mluví se o „práskání“, jako kdyby to bylo něco hnusného, nemístného a nedůstojného“ (Goldmanová 1996,s. 99).

10.1 Kde hledat pomoc

V případě, že hledáme pomoc při řešení krizové situace, lze se v dnešní době obrátit na Linku bezpečí - Nadace naše dítě. Tato linka je celostátní linkou důvěry pro děti a dospívající. Pracuje nepřetržitě 24 hodin denně a je dosažitelná zdarma z celé ČR na telefonním čísle 0800 1 55555. Poskytuje telefonickou či psychoterapeutickou

intervenci. Nepřetržitý provoz na deseti terminálech zajišťují speciálně školení externí konzultanti pod vedením týmu odborníků.

Linky důvěry v České republice poskytují anonymní telefonickou pomoc. Některá pracoviště je možné i osobně navštívit, jestliže si to volající přeje.

Z dalších institucí, kde lze hledat pomoc:

Linka důvěry Diakonie (křesťansky orientovaná linka pro celou populaci) Linka XX Praha (pomoc pro ženy a dívky pro problémy s alkoholem a jinými návykovými látkami), Linka bezpečí, Linka důvěry RIAPS (pro celou populaci), Růžová linka (pro děti), Dětské krizové centrum (horká linka pro týrané a zneužívané děti), Linka pomoci Alternativa dívky (pro mladistvé dívky 15-18 let). Samozřejmě existují i mimopražské linky důvěry.

Cílem je nalézt možná řešení. Pokud je třeba, směřuje Linka klienta na jemu odpovídající psychologické či jiné pracoviště v blízkosti místa jeho bydliště. S klientem Linka neřeší problémy po telefonu, protože tento způsob může někdy i uškodit.

V azylových zařízeních lze umístit např. matku s dítětem, která byla šikanována svým partnerem a nemůže tak nadále zůstat ve stejném obydlí.

10.1.2 Prevence v zahraničí

V zahraničí se pro prevenci šikany používají některé odlišné metody. Například to, že starší žáci hlídají mladší, v USA mají rodiče povolen vstup k posílení dozoru ve škole. Velmi se osvědčily tzv. bully courts, což jsou dětské soudy, které pracují na základě předem stanovených pravidel chování ve škole.

V Anglii tvoří dětské soudy čtyři děti, dvě z nich jsou zvoleny svými spolužáky a dvě učiteli. V čele s jedním představitelem školy coby čestným soudcem se tento soud schází pravidelně jednou týdně a samozřejmě kdykoliv v naléhavé situaci. Každý případ šikany se projednává veřejně za přítomnosti ostatních žáků, učitelů i rodičů. Soud navrhuje opatření k zvládnutí situace včetně postihu násilníků, která pak potvrdí vedení školy.

„Ze Skandinávie přichází tento podnět: Vhodné žákyně zastávají funkci jakýchsi smírčích soudkyň. Zasahují všude tam, kde hrozí násilí či neshody. Ve sporných případech přivedou pachatele a oběť k jednomu stolu a zorganizují mezi nimi jakési

„vyrovnání“. V jedné hannoverské škole byl dívkám rozdán dotazník o sexuálním obtěžování na školním dvoře, který mohly vyplnit anonymně. O výsledcích se pak hovořilo při vyučování. Tím se bystrí názory na situaci a nikdo nemůže dodatečně tvrdit, že nic nevěděl.

V některých německých školách existují tzv. „bezpečnostní rady, v nichž se pravidelně scházejí zástupci škol, církví, sportovních klubů, rodičů, policie, průmyslové a obchodní komory, řemeslnických firem a sociálních institucí. Zjišťují například, kde mladiství nemají dostatek možností ke smysluplnému využití volného času a uvažují, jak by se to dalo změnit. Je totiž známo, že násilí stupňuje především frustrace a nuda. Tyto rady se také snaží dohlížet na agresivní party a přitáhnout je ke spolupráci.

V mnoha školách se zřizují zvláštní místa, kde se žáci mohou beztrestně prát, mohou se tam trochu vyřádit a naučit se zacházet s tělem tak, aby svým sokům neublížili. Dobrým ventilem, schopný odbourat agresii, je hlavně sport.

V mnoha německých školách sepisují sami žáci petice proti násilí a šikaně ve škole a dávají je podepisovat ostatním“ (Erb, 2000, s. 96 – 97).

10.1.3 Pokyn MŠMT o řešení sociálně patologických jevů na škole

V současné době probíhá stálá spolupráce v rámci Evropské unie pro oblast školství. Jde o nové programy, finanční podporu, spolupráci při vzdělávání pedagogů a neméně se pozornost obrací k možnostem předcházení šikany.

U nás se řešením šikany se zabývá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), které vydalo Metodický pokyn ministra školství č. 28275/2000 – 22, dále jen „pokyn“.

Ten navazuje na pokyn MŠMT čj. 14514/2000-51 o řešení sociálně patologických jevů na škole. Pokyn stanoví tyto základní povinnosti školy a jejich pedagogů v případě výskytu šikany u žáků.

„Školy a školská zařízení mají mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházely vzniku tohoto problému a aby se s ním odpovědně vyrovnávaly již při jeho vzniku.“

Preambule

...“Všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost předcházet všem náznakům agresivity a všem způsobům šikanování mezi žáky a svěřenci. Šikanování se ve své zárodečné podobě vyskytuje prakticky na všech školách. Probíhá nejčastěji mezi žáky ve stejné třídě či výchovné skupině a odehrává se v době přestávek, cestou do školy a ze školy nebo v době osobního volna. Ptát se dětí na jejich názory a přání, tolerance k odlišným názorům, uznat vlastní chybu, dětem se omluvit.

- dávat třídě možnost volby (kam půjdeme,...)
- pěstovat žákovskou samosprávu – ovlivňuje chod školy
- otevřeně informovat rodiče o problémech a chybách školy (cesta k důvěře)

Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky v době vyučování a školských akcí, a to podle § 27 nařízení vlády č. 108/1994 Sb. a podle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školních zařízení (např. čl. 2).

Podle § 422 občanského zákoníku odpovídá škola nebo školské zařízení i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním. Z tohoto důvodu musí pedagog šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc...”

Cílem pokynu je upozornit pedagogy, žáky a rodiče na problematiku šikany, upozornit na znaky jejích projevů a poskytnout návod, jak postupovat při jejím řešení.

Článek 3 stanoví povinnosti školy v prevenci a řešení šikany. Škola má zejména tyto povinnosti:

- seznámit žáky, učitele, vychovatele, výchovné poradce, ředitele a školní inspektory s problematikou šikany, má zajistit školení a další vzdělávání pedagogů v této problematice (článek 3),
- seznámit pedagogy se systémem školy pro oznamování a vyšetřování šikany, vést pečlivou evidenci všech případů agresivního chování a šikanování (školní metodik,

prevence, výchovný poradce), spolupracovat s odbornými institucemi ministerstva školství.

- ustanovit metodika prevence šikany, který odpovídá za informovanost pedagogů a aktivně se podílí na řešení problémů šikany,
- spolupracovat s žáky, rodiči a pedagogy při řešení šikany (zde má být kladen důraz na důvěrnost informací – viz článek 6),
- stanovit pravidla chování a sankcí ve školním řádu,
- zajistit zvýšený a kvalitní dohled pedagogů o přestávkách.

Škola a její pracovníci mají povinnost oznámit Policii ČR a orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti, které ohrožují žáka, a spáchá-li žák trestný čin či opakovaně spáchal přestupek.

Škola je povinna spolupracovat se specializovanými institucemi (lékaři, obhájci, soudce apod.).

10.1.4 Cesty k nápravě a význam prevence – evropské iniciativy

Ve společnosti je vytvořen prostor pro dobro, ale i pro konání zla. Špatným trendem se jeví ten, kdy peníze a moc jsou na prvním místě a člověk, který tímto disponuje je považován za kladný vzor.

Jestliže silnější využívá slabšího, vzniká zárodečná půda pro šikanování. Tiskoviny, počítačové hry, kino, televize zahrnují mládež násilím. Naštěstí máme instituce, které hájí práva jedince. Je zde Ústavní soud, ombudsman a Evropský soud pro lidská práva, dále normy jako Deklarace lidských práv nebo Úmluva o právech dítěte.

Je třeba existence vyšších morálních principů, chránit slabé a nemyslet pouze na svůj prospěch; snažit se vytvářet dobré rodinné vztahy, dobrou rodinnou výchovu, slušnost a hlavně mít úctu jeden k druhému.

Důležité jsou duchovní a mravní hodnoty. Šikanování je problém celosvětový a je třeba se neustále zabývat prevencí a možným řešením.

Děti je třeba vychovávat k demokracii, ptát se jich na jejich názory a přání, tolerovat odlišné názory dětí, uznat vlastní chybu, dokonce je nutné se dětem omluvit. Jestliže mají možnost volby, necht' si zvolí např. kam půjdou. Je třeba otevřeně informovat rodiče o problémech, což vede k důvěře, umožnit jim přístup do školy (tzv. politika otevřených dveří), podporovat aktivitu rodičů.

Účinnou prevencí se jeví např. občanské sdružení Práce a vztahy, které zveřejňuje na jejich webových stránkách www.vztahy.org. příběhy lidí postižených šikanou. Sám zakladatel PhDr. Beňo říká: „Nejde nám samozřejmě o smyšlené příběhy, ale o fakta. Síla spočívá v tom, zda s námi manažeři jsou ochotni diskutovat a připustí, že i zaměstnanec má svá práva. Uvedou-li své protiargumenty, rádi je také zveřejníme.“

Snažíme se tedy s „bullies“ vyrovnat mimosoudní cestou. Samozřejmě zaměstnanec, který má pocit, že dostal výpověď neoprávněně, má možnost obrátit se na soud. Naše soudy si ale s těmito případy neví příliš rady a navíc, který advokát je ochoten se takovému málo lukrativnímu případu věnovat? Předpokládáme, že pranýřovaných organizací bude čím dál víc. Už ze současného stavu mohu říct, že to jsou často velké ryby, vládní úřady, ministerstva...“.

V čem sdružení vidí možnost nápravy? „Myslím, že mnohem dál by měly být naše odbory“, říká PhDr. Beňo. „Na Západě kupříkladu existují firmy, kde mají antimobbingová ujednání. Zaměstnanec, který nastupuje do nového zaměstnání, je seznámen s dohodou mezi odbory a managementem a měl by vědět, jak se v případě mobbingu zachová. Naším problémem je, že se o mobbingu málo ví a málo se o něm mluví. My např. nabízíme firmám přednášky o tom, co je mobbing a jak s ním naložit, ale zájem je minimální.“

Typickou odpovědí bývá: „to pro nás není, u nás se nic takového nevyskytuje“. V takových případech si říkám, že se asi někdo plete“ (Beňo, Internet 2005).

11. Experimentální část

11.1 Úvod do průzkumu

V této části práce byl proveden průzkum výskytu šikany na základní škole v Praze u žáků 7. a 8. tříd, zvláště u dívek a chlapců. Dotazník byl zaměřen též na zjištění celkového zájmu žáků o problematiku šikany jako nebezpečného rozšiřujícího se jevu.

Dotazník obsahoval 30 otázek.

Anketa výskytu mobbingu na pracovišti pak zjišťovala výskyt psychosomatických poruch v žen a mužů v důsledku mobbingu. Cílem bylo poukázat na tento jev, který šíří strach u zaměstnanců.

11.2. Cíle průzkumu

Hlavním tématem byl průzkum šikany na základní škole a mobbing na pracovišti. Na dotazy odpovídalo celkem 39 žáků 7. a 8. ročníku, z toho 10 dívek a 29 chlapců. Průměrný věk dotazovaných činil 13-14 let. Následná diskuse pak ukázala, že se žáci šikany obávají a tento jev odsuzují.

V anketě o výskytu mobbingu na pracovišti odpovídalo 20 žen a 20 mužů ve věku 30 – 53 let. Výsledky ukázaly prokazatelné psychosomatické potíže zaměstnanců následkem mobbingu. Ženy více trpí depresemi, muži spíše více zažívacími obtížemi.

11.3. Popis průzkumné metody a zdůvodnění jejího výběru

Důvodem k průzkumu šikany na základní škole bylo zjištění samotného zhoršování se chování dětí v základních školách. Tento jev se mně zdál natolik závažný, abych provedl praktický průzkum formou dotazníku a přesvědčil se tak o tom, v jakém měřítku a jakých formách se šikana u žáků vyskytuje. Zajímal mě též jejich názor a návrhy na možnosti prevence. Otázky zkoumaly příčiny šikany, kde a jakou formou je páchána, zda se šikana vyskytuje více u dívek či chlapců a jaké obranné prostředky by žáci zvolili. Bylo provedeno celkové vyhodnocení dotazníku.

U mobbingu byly důvodem i praktické zkušenosti známých zaměstnanců, kteří se setkávají v hojné míře s útlakem na pracovišti. Byly zkoumány psychosomatické potíže, které jsou způsobeny následkem mobbingu.

12. Diskuse

Tato diplomová práce se zabývala v teoretické části zkoumáním souvislostí s problémem zvaným šikana. Bylo pojednáno o různých formách a typech šikany, které se stále šíří u nás i v zahraničí, dále o příčinách vzniku šikany a možnostech prevence a právní ochrany obětí šikany. V experimentální části bylo provedeno zmapování výskytu šikany na jedné ze základních pražských škol u žáků 7. a 8. tříd a zkoumán postoj žáků k dané problematice.

Hypotéza 1, která předpokládala, že se většina dotázaných se šikanou setkala, se potvrdila. Z analýzy vyplývá, že se šikana vyskytuje různými projevy, např. posměšky, pomluvy, ponižováním a dalšími formami.

Hypotéza 2, která předpokládala, že některá otázka zůstane nezodpovězena, se vyplnila.

Hypotéza 3, která předpokládala, že většina žáků šikanu odsuzuje, se potvrdila. Z analýzy vyplývá, že žáci zaujali zcela negativní postoj.

Hypotéza 4, která předpokládala výskyt mobbingu na pracovišti, se potvrdila. Z analýzy vyplývá, že s mobbingem se setkávají jak muži, tak ženy.

Hypotéza 5, která předpokládala výskyt psychosomatických problémů se potvrdila. Z analýzy vyplývá, že ženy spíše trpí depresemi, muži pak zažívacími problémy.

Dá se říci, že téma šikany je velmi inspirativní. V diplomové práci byla nastolena i otázka agrese jako souborného pojmu, který zahrnuje jednoduché formy podráždění a vzteku přes komplexy nepřátelsky agresivního chování až k násilí. Dá se říci, že se jedná o emocionálně podmíněné aktivní chování, které může být zaměřené nebo nezaměřené. Lze konstatovat, že je to přirozená hnací síla, kterou je třeba usměrňovat a musí být integrována do emocionálních souvislostí života. Jinak působí destruktivně.

Agrese u člověka se může projevovat otevřených útokem nebo hostilitou, pasivně negativistickou formou vzteku, emoční podrážděností, sexuálně agresivním chováním nebo nemotivovaných destruktivním chováním. Příčiny jsou buď vnitřní, psychické, jako např. frustrace, rozčílení nebo zlost.

Šikana je jedna z forem agrese a považuje se za ni záměrné a nevyprovokované užití síly jedincem nebo skupinou. Ve své práci jsem zdůraznil, že cílem šikany je působit bolest nebo újmu jinému jedinci. Záměrem šikany je, na rozdíl od škádlení, zastrašit,

ponížit nebo zranit. Zmínil jsem se také o dlouhodobých duševních nebo tělesných následcích šikany. Tyto následky nese též mobbing, kterému byla v práci věnována zvláštní kapitola. Průzkum šikany na základní škole ukázal, že je třeba nacházet možnosti prevence a zabránění tomuto jevu. Výsledky jsou varující pro školní mládež, u mobbingu pak pro zaměstnance. Jsem rád, že jak žáci základní školy, tak i zaměstnanci velmi vstřícně spolupracovali při zadávání otázek.

Závěry pro praxi

- žáci 7. a 8. tříd rozhodně shledali šikanu jako nebezpečný jev a cítí se jí ohrožení
- na školách provádět prevenci proti šikaně, zamezovat tomuto jevu prevencí ve výuce a třídních hodinách, pracovat s celou třídou a pořádat výchovné komise
- spolupracovat s odborníky zabývajícími se šikanou a včas předcházet jakýmkoli projevům šikany
- sledovat aktuální stav a provádět příslušná opatření, společný postup při řešení šikanování
- vytvářet preventivní programy a právní ochranu obětí šikany
- vytvořit konečná zákonná opatření pro jev šikany jako trestného činu
- spolupracovat s rodiči i mezi jednotlivými školami
- pokročilá stadia řešit se specialisty na problematiku školního násilí

V oblasti mobbingu

- zakládat sdružení na pomoc obětem
- spolupracovat se specialisty, krizovými centry, úřady práce, apod.
- umět se bránit, najít si na pracovišti spojence
- vyškolovat vedoucí pracovníky pro jednání se zaměstnanci
- vychovávat kvalifikované odborníky pro vedení lidí
- pěstovat kulturu a etiku v zaměstnání pro závisti, konkurenčnímu myšlení, pomluvám a útokům mobberů a zajisti právní ochranu obětem

Závěr

Je zjištěno, že šikana se jako epidemie rozšířila do všech škol (na některých jako jsou např. učiliště či základní školy má těžší průběh, na gymnáziích mírnější), zejména do těch, kde se praktikují tradiční způsoby pedagogické práce s autoritativním přístupem k žákům, kde se nepracuje s žákovskými skupinami, kde svět dětí je oddělený od světa dospělých. Není divu, že se většina učitelů na těchto školách domnívá, že u nich šikana neexistuje. A tak se tato „sociální nemoc“, skrytá zraku veřejnosti i učitelů může rozvíjet a ze zárodečné formy vybuchet do pokročilého stádia. Tím je podle současných výzkumů postiženo zhruba 20% skupin na našich školách. Znamená to tedy, že u nás je šikanováno na 300 000 dětí. Žádný rodič si nemůže být jistý, že se jeho dítě nestane obětí šikany. Děti je třeba vychovávat k demokracii, ptát se jich na jejich názory a přání, tolerovat odlišné názory dětí, uznat vlastní chybu, dokonce je nutné se dětem omluvit. Jestliže mají možnost volby, necht' si zvolí např. kam půjdou. Je třeba otevřeně informovat rodiče o problémech, což vede k důvěře, umožnit jim přístup do školy (tzv. politika otevřených dveří), podporovat aktivitu rodičů.

Z našeho zkoumání problému zvaného „šikana“ vyplynula spousta závěrů. Zvláště to, že šikana se vyskytuje v hojné míře. Metody řešení šikany, její vznik a příčiny se stále zkoumají. Z výpovědí jedinců, kteří se stali oběťmi počáteční šikany je zřejmé, že se jedná o zruďný čin, který může zanechat stopy na celý život, jejich psychické a tělesné zdraví bývá dlouhodobě a někdy i nezvratně poškozeno.

U pokročilých stádií šikan je ohrožen i život obětí. Šikana se jako epidemie rozšířila, někde má lehčí, někde těžší průběh. Situace je velmi bolestivá a následky jsou katastrofální. Bohužel šikana často bývá páchána beztrestně, což poškozuje morální charakter a dochází k poškozování a podceňování mravních norem, utváření a upevňování antisociálních postojů. Celkově to vede, i při mírných formách, k připravenosti pro kriminální dráhu, a to nejen u agresorů, ale do určité míry i u přihlížejících.

Pokud je šikana páchána beztrestně, lidé se naučí, že nikdo není schopen zajistit jejich ochranu a bezpečnost slabým a bezbranným a vytváří se dojem, že nemá cenu proti bezpráví něco dělat. Ponižuje se lidská důstojnost, nerespektují se základní lidská práva.

Společnost by měla poskytnout ochranu při jakékoli formě násilí. Šikana totálně paralyzuje výchovnou funkci skupiny a proměňuje její působení v destruktivní.

Dá se říci, že v současné době lze cítit jistý kladný posun v tom, že se o šikaně hodně mluví a že se alespoň na některých fakultách teoreticky probírá.

Nechybí-li nám soucit, schopnost vcítění se do druhého, máme šanci, že nad námi nebude mít agrese navrch, tzn. nebude nám dělat radost ubližovat druhým. Občané naší společnosti se jistě nechtějí těšit na spolužití s dalšími násilníky.

Seznam použité literatury

ANTIER, E.: *Agresivita dětí*, (z franc.orig. *L ' agressivité*. Naklad. Bayard). Portál, s.r.o., Praha 2004, vyd. 1., s. 66

BEŇO, P.: *Můj šéf, můj nepřítel*. ERA group s.r.o. 2003, 1. vyd. s. 46; 42-43

DOYLE, T.W.: *Proč mě pořád někdo šikanuje?* Pragma 2002, s.19;26;37;40;58;70;75;107;111

DVOŘÁKOVÁ, H.: *Didaktika tělesné výchovy nejmenších dětí a dětí s hendikepy*. Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, Praha 2000, s. 65

ELLIOTOVÁ, M.: *Jak ochránit své dítě*. Portál, Praha 1995, 1. vyd., s. 81;83;88

ERB, H.H.: *Násilí ve škole a jak mu čelit* (z něm.orig. *Gewalt in der Schule*. Naklad. Verlag Carl Ueberreuter, Wien 1999). Amulet, s.r.o., Praha 2000, s. 96 - 97

FRANK, P.: *Malí velcí tyrani*. Dialog, Liberec, 1996, 1. vyd., s. 52-53

GOLDMANOVÁ, J.: *Jak si nenechat ublížit*. Portál, Praha 1996, 1. vyd., s.95;99

KOLÁŘ, M.: *Bolest šikanování*. Portál, Praha 2001, s. 32;86;131-132

KOLÁŘ, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*. Portál, Praha 1997, s. 42

KRATZ, H., J.: *Mobbing – Jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Z německého originálu *Mobbing, Erkennen, ansprechen, vorbeugen* (3. aktualisierte and eiweiterte Auflage), vydaného v . 2003 naklad. Redline Wirtschaft bei Überreuter, Frankfurt am Main, přeložil Jiří Pondělíček. Management Press NT Publishing, s.r.o., Praha, 2005, vyd. 1, ISBN 80-7261-127-5, s.11; 15-16; 18; 21-22, 40

MARTIN, WALTMANOVÁ-GREENWOODOVÁ-E.D.: *Jak řešit problémy dětí se školou (Lexikon pro rodiče)*. Portál, Praha 1996, s. 71;253

MATĚJČEK, Z.: *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Portál, Praha 1994, s.30;45

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ.: *Mládež a delikvence*. Portál, s.r.o., Praha 1998, vyd. 1., s. 141;106-107

MUFSONOVÁ, S., KRANZOVÁ, R.: *O týrání a zneužívání*, (z angl. orig. *Straight Talk About child Abuse*. Naklad. Facts On File v New Yorku). Naklad. Lidové noviny, Praha 1996, s.58

NOVÁK, T., Capponi, V.: *Sám proti agresí*. Grada Publishing s.r.o., Praha 1996, s. 40;45;83;112

PELIKÁN, J.: *Výchova pro život*. ISV, Praha 1997, 1. vyd., str. 103-104., s. 22;24;41

PONĚŠICKÝ, J.: *Agrese, násilí a psychologie moci*. Triton, s.r.o., Praha 2004, vyd. 1, s. 22;24;41

PREKOPOVÁ, J.: *Malý tyran (Co vlastně děti potřebují)*. Portál, Praha 1993, s. 13;43;65

ŘÍČAN, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi (Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí)*. Portál, Praha 1995, 173. publikace, s. 9;23;25;28-30;71;82;85

TRAIN, A.: *Specifické poruchy chování a pozornosti (Jak jednat s velmi neklidnými dětmi)*. Portál, s.r.o., Praha 1997, 275. publ., vyd. 1. (angl. *ADHD – How to Deal with Very Difficult Children*. Souvenir Press (Educational and Academic) Ltd., London 1996, s. 31

VÁGNEROVÁ, M.: *Psychologie problémového dítěte školního věku*. UK, Praha 2001, s. 119

VANÍČKOVÁ, E., HADJ MOUSSOVÁ, Z., Provazníková, H.: *Násilí v rodině*. UK Praha 1995, s.11;20-21;24 – 28

ZELINKOVÁ, O.: *Poruchy učení*. Portál, Praha 1999, s. 165;167;169

Ostatní zdroje

BEŇO, P.: *Šikana na pracovišti*. Občanské sdružení Práce a vztahy. [cit. 2005-04-05].

Dostupné z:<<http://www.jobpilot.cz/content/service/jobjournal/talk/beno/html>>.

BEŇO, P.: *Práce & Vztahy*. Občanské sdružení Práce a vztahy . [cit. 2004-07-12].

Dostupné z:<<http://www.vztahy.org/teorie.php>>.

VESELÁ, J.: *Buzerace se stala epidemií*. Bulletin. [cit. 2006-27-2].

Dostupné z:<http://osz.cmkos.cz/CZ/Z_tisku/Bulletin/05_1999/buzerace.html>.

100+1. [cit. 2006-27-2]. Dostupné z:

<<http://stopplusjedna.newtoint.cz/stare/200019/So19a06B.asp>>.

iDNES.cz.: *V práci mne šikanují, miní každý šestý Čech*. [cit. 2006-27-2].

Dostupné z:

<http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A010307_215443_domaci_was&l=1&t=A1037_215443_domaci_was&r2=domaci>.

iDNES.cz.: *Psychicky týraných zaměstnanců přibývá*. [cit. 2006-27-2].

Dostupné z:

<<http://zamestnani.idnes.cz/zamestnani.asp?r=zamestnani&c=2003M189Z1A>>.

HOŠEK, V.: *Šikana a tělesná výchova*. Občanské sdružení proti šikaně. [cit. 2005-21-07]. Dostupné z:<http://www.sikana.cz/sikana_a_tv.html>.

JOUZA, L., HEXNEROVÁ, I.: *Zákoník práce s komentářem*, Bova Polygon Praha, říjen 2000, 2. vyd., s.154, § 46

Seznam příloh

Vysvětlivky

Příloha č. 1: vysvětlivky odborných a slangových výrazů

Příloha č. 2: dotazník

Příloha č. 3: výsledky výzkumu - dívky 7. ročník

Příloha č. 4: výsledky výzkumu - chlapci 7. ročník

Příloha č. 5: výsledky výzkumu - dívky 8. ročník

Příloha č. 6: výsledky výzkumu - chlapci 8. ročník

Příloha č. 7: Anketa a výsledky mobbingu na pracovišti

PŘÍLOHY

Vysvětlivky odborných a slangových výrazů

Adaptace: přizpůsobení se

Agrese: útočné jednání vůči druhé osobě, tendence zničit nebo poškodit

ADHD: hyperaktivní dítě s poruchou pozornosti (Attention Deficit Hyperactivity Disorder)

Anabolismus: zabudování přijatých živin do organismu

Asymetrie: nesouměrnost

Bossing: šikana ze strany nadřízeného

Bulimie: přejídání se, nadměrná chuť k jídlu (tzv. vlčí hlad)

Bully courts: dětské soudy

Bullying: angl. bully, tyran, surovec, hulvát, v anglosaských zemích mobbing

Defaming: zastouzet, pomlouvat, znevažovat-útok na pověst na veřejnosti

Deprese: sklíčenost

Deprivace: psychické strádání z nedostatku

Destruktivita: rozklad, ničivost

Diagnóza: rozpoznání choroby

Dissen: opovržení jedincem, který je odlišný

Dublér: osoba naoko přátelící se s obětí, předávající informace agresorovi

Dysfunkce: porušení funkce

Dysgrafie: potíže při psaní

Dyskalikulie: potíže při počítání

Dyslexie: potíže při čtení

Dysortografie: potíže s pravopisem

Efektivita: účinnost

Egocentrismus: sobeckost, myslící jen na sebe

Egoismus: sobectví

Emocionální: citově zaměřený

Empatie: umění vcítění se

Erot: pud k životu

Etika: nauka o mravnosti – mravouka

Extrovert: sklon zabývat se vztahy k jiným lidem

Fenomen: neobyčejný zjev, úkaz

Gang: zločinecká tlupa

Handicap: nevýhoda

Humánní: lidský

Hyperaktivita – zvýšená aktivace

Hypoaktivita – snížená aktivace

Chairing: angl. chair-židle, křeslo – neférové útoky na úrovni nejvyšších vedoucích, boj o křeslo

Impulzivní: vznětlivý, prudký v jednání

Intervenční: násilný zásah

Introvert: sklon osobnosti soustředit se na svůj vnitřní život

Katabolismus: vylučování zplodin rozpadu

Komunikace: styk mezi lidmi

Konflikt: rozpor, neshoda

Konstruktivní: účinný, tvůrčí, kladný vztah

Kultivovat: zušlechťovat, pěstovat

LMD – lehká mozková dysfunkce

Logofobie: strach z řeči

Logopedie: výchova k správné řeči

Manipulace: nečestné jednání

Mobbing: teror na pracovišti

Negativní: záporný

Neurotický: nepřizpůsobivý

Outplacement: snaha zaměstnavatele dosáhnout zbavení se zaměstnance s minimálními náklady

Outsider: člověk na okraji

Patologický jev: úchylka v duševnu člověka

Pervitin: stimulační droga

Populace: počet obyvatel

Pozitivní: kladný

Prevence: předcházení něčemu, ochrana před něčím, duševno

Psychosomatický: vztahy mezi duševními a tělesnými pochody

Pubescence: puberta

Rasismus: pronásledování rasy

Reedukce: znovudovednost ztracená chorobou

Sadismus: chorobné trýznění druhých

Sexual harassment: obtěžování, donucování, vydírání a tyranizování v souvislosti se
sexem

Shaming: zostouzet, pomlouvat, znevažovat (z angl. stydět se)

Status: stav

SPC: Speciálně pedagogické centrum

Staffing: angl. staff-vedení štáb-útoky vůči jedinci ve vedoucí funkci, kterého chtějí
podřízení zruinovat

Stalking: angl. lov, honba, pronásledovat – obtěžování pomocí telefonního teroru,
výhrůžek násilím a veřejných scén

Symptom prenatální encefalopatie: poškození mozku kolem porodu

Šikana: neustálé fyzické a psychické týrání druhých lidí

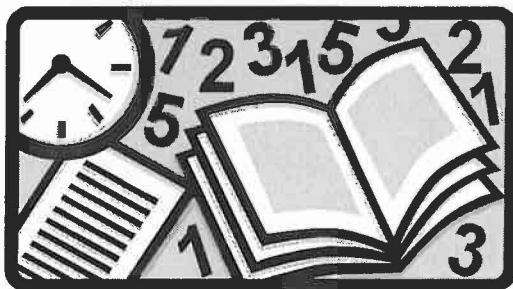
Temperament: povaha, život

Thanat: pud k smrti

Top: nejvyšší

Verbální: vyjádřený slovy

Dotazník

Škola:

Datum:

Třída:

Pohlaví:

dívka

chlapec

Instrukce: Zakřížkuj odpověď, která je pravdivá. Nepodepisuj se!

1. Máš ve třídě dobrého kamaráda? ANO NE
2. Jsi rád v této třídě? ANO NE
3. Patříš ve třídě do nějaké party? ANO NE
4. Jakou známku jsi dostal(a) z chování? jedničku dvojku trojku
5. Ublížoval nebo ubližuje ti někdo ze třídy? ANO NE
6. Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno
tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy? ANO NE
7. Jak ti ubližují ? ignorování posměch pomluvy ponižování nadávky
bití fackování kopání rány pěstí

jiné (popiš):.....

8. Jak často ti bylo ubližováno: každý den   každý týden   jednou měsíčně

9. Kde se to děje? v šatně na WC na chodbě

v jídelně   cestou do školy   cestou ze školy

10. Ten, kdo ti ubližuje je chlapec nebo dívka ? .....

11. Kolik je těch, kteří ti ubližují?

dívka

chlapec

1

1

2

2

3

3

více než 3

více než 3

12.Řekl(a) jsi o tom někomu?

ANO

NE

13. Pomohl ti ten, komu jsi to řekla?

ANO

NE

14. Myslíš, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele? ANO

ANO

NE

15. Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval?

ANO

NE

16. Řekl(a) jsi o tom, že ti někdo ubližuje, rodičům?

ANO

NE

17. Kdo si myslíš, že by ti nejvíce pomohl a jak?

---

18. Co myslíš, proč ti ubližují?

.....

19. Zkusil(a) jsi se bránit?

ANO

NE

20. Jak jsi myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?

.....

21. Ubližuje ti někdo z jiné školy?

ANO NE

Jak ti

ubližují?.....

Kolik jich je?

.....

Jak často se to děje?

.....

22. Myslíš si, že oběť může nějakým způsobem šikanu vyvolat ?

ANO NE

23. Jakým způsobem může, dle tvého názoru, oběť šikanu vyvolat?

.....

24. Šikanují jen chlapci?

ANO NE

25. Kdo jsou tvoji hrdinové?

.....

26. Co kdyby tě ve škole někdo šikanoval a nutil tě, abys jeho počínání nikomu neprozradil?

.....

27. Co kdyby tvému mladšímu bratrovi nebo sestře ubližoval někdo, koho znáš?

.....

28. Co kdyby ti nějaká parta výrostků něco ukradla a ještě by tě varovala, že jestli to někomu řekneš, tak uvidíš?

.....

29. Co kdyby ti kamarádi nabízeli, abys spolkl(a) nějaký prášek a slibovali, jak báječně se pak budeš cítit?

.....

30. Věříš, že boj vyřeší problémy?

ANO NE

Výsledky výzkumu výsledku šikany na II.stupni základní školy

a) dívky 7. třída - účast 4 dívek

Otázka č:

1.	4 ano	0 ne	4 odpověděly
2.	2 ano	2 ne	4 odpověděly
3.	3 ano	1 ne	4 odpověděly
4.	4 - velmi dobré	0 - uspokojivé	0-neuspokojivé
5.	0 ano	4 ne	4 odpověděly
6.	1 ano	3 ne	4 odpověděly

7.	ignorování posměch pomluvy ponižování nadávky bití fackování kopání rány pěstí jiné	0 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň
----	--	--

8.	každý den každý týden jednou měsíčně někdy	0 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň
----	---	--

9.	v šatně na WC na chodbě v jídelně cestou do školy cestou ze školy ve třídě	0 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň 0 z 4 žákyň
----	--	---

10.	ubližuje mi chlapec	1 z 4 žákyň
-----	---------------------	-------------

11.	dva chlapci tři chlapci	1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň
-----	----------------------------	----------------------------

12.	2 ano	1 ne	1 neodpověděla
13.	2 ano	1 ne	1 neodpověděla
14.	0 ano	3 ne	1 neodpověděla

15.	0 ano	3 ne	1 neodpověděla
16.	1 ano	2 ne	1 neodpověděla

17.	kamarádi a matka nikdo má nejlepší kamarádka	1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň
-----	--	---

18.	nevím mstí se	1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň
-----	------------------	----------------------------

19.	2 ano	1 ne	1 neodpověděla
-----	-------	------	----------------

20.	vězení vyhození ze školy omluvit se ubližovanému nevím, ale hodně	1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň
-----	--	--

21.	0 ano podotázka č.1 podotázka č.2 podotázka č.3	4 ne posměch	4 odpověděly 1 z 4 žákyň 0 z 4 neodpověděly 0 z 4 neodpověděly
-----	--	---------------------	---

22.	2 ano	2 ne	4 odpověděly
-----	-------	------	--------------

23.	když otravuje nebo někomu ubližuje	1 z 4 žákyň
-----	---------------------------------------	-------------

24.	1 ano	2 ne	1 neodpověděla
-----	-------	------	----------------

25.	Twery Garefield nikdo kámoši	1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň
-----	---------------------------------------	--

26.	nestalo se to prozradila bych to rodičům a učiteli kamarádovi, kterému věřím	1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň
-----	---	---

27.	promluva vyřídím si to řekla rodičům udělala bych vše proto, aby to nebylo	1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň
-----	--	--

28.	řeknu to řeknu to staršímu bratrovi policii	1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň
-----	---	---

29.	nespolkla bych ho pošlu je někam ne nevezmu si ho	1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň 1 z 4 žákyň
-----	--	--

30.	0 ano	4 ne	4 odpověděly
-----	-------	------	--------------

Výsledky výzkumu výsledku šikany na II.stupni základní školy

a) chlapci 7. třída - účast 12 chlapců

Otázka č:

1.	11 ano	1 ne	1 neodpověděl
2.	7 ano	1 ne	4 neodpověděli
3.	7 ano	5 ne	12 odpovědělo
4.	11- velmi dobré	0 - uspokojivé	1-neuspokojivé
5.	4 ano	8 ne	12 odpovědělo
6.	3 ano	9 ne	12 odpovědělo

7.	ignorování	2 z 12 žáků
	posměch	3 z 12 žáků
	pomluvy	3 z 12 žáků
	ponižování	2 z 12 žáků
	nadávký	2 z 12 žáků
	bití	1 z 12 žáků
	fackování	0 z 12 žáků
	kopání	0 z 12 žáků
	rány pěstí	0 z 12 žáků
	jiné	0 z 12 žáků

8.	každý den	0 z 12 žáků
	každý týden	0 z 12 žáků
	jednou měsíčně	4 z 12 žáků
	někdy	0 z 12 žáků

9.	v šatně	2 z 12 žáků
	na WC	1 z 12 žáků
	na chodbě	0 z 12 žáků
	v jídelně	0 z 12 žáků
	cestou do školy	0 z 12 žáků
	cestou ze školy	0 z 12 žáků
	ve třídě	0 z 12 žáků

10.	ubližuje mi chlapec	1 z 12 žáků
-----	---------------------	-------------

11.	jedna dívka ubližuje	2 z 12 žáků
	jeden chlapec ubližuje	2 z 12 žáků
	a dále tři chlapci ubližují	1 z 12 žáků
	a také více než tři chlapci ubližují	1 z 12 žáků

12.	2 ano	6 ne	4 neodpověděli
13.	2 ano	6 ne	4 neodpověděli
14.	8 ano	3 ne	1 neodpověděl
15.	1 ano	5 ne	6 neodpovědělo
16.	3 ano	4 ne	4 neodpověděli

17.	rodiče nikdo kamarádi já to zvládnu holka	4 z 12 žáků 2 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků
-----	---	---

18.	neubližují nerad se peru jsem bohatý a mám blbé příjmení ponorková nemoc aby si mysleli, že jsou nejlepší a vytahovali se	1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků
-----	---	---

19.	5 ano	1 ne	6 neodpovědělo
-----	-------	------	-------------------

20.	vězení vyhození ze školy oko za oko ústavní léčba	3 z 12 žáků 2 z 12 žáků 4 z 12 žáků 1 z 12 žáků
-----	--	--

21.	2 ano	10 ne	12 odpovědělo
	podotázka č.1	nijak neřeknu využívaj toho, jaký jsem	1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků
	podotázka č.2	10 1	1 z 12 žáků 1 z 12 žáků
	podotázka č.3	občas cikáni každý večer párkrát	1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků

22.	9 ano	2 ne	1 neodpověděl
-----	-------	------	---------------

23.	posměchem	1 z 12 žáků
-----	-----------	-------------

	provokováním a buzerací začne provokovat pomluva a nadávky strkání nijak	2 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků
--	--	---

24.	2 ano	9 ne	1 neodpočeděl
-----	-------	------	---------------

25.	Cobra 11 Superman Shrek Spiderman Úzasňákovi Goblin James Bond Brouk Pytlík Včelka Mája nemám já sám moudří karatisté Eminem Maxipes Fík kamarádi počítačová hra Doom Ferda Mravenec	3 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 2 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků
-----	--	---

26.	vyhověl a pak to řekl učiteli bránil bych se sám mohl by mi políbit ... ignorace nenechám se šikanovat o to se nezajímám	3 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků
-----	---	--

27.	zmlátil bych ho řekl bych to tátovi nebo policii sestra se nenechá řekl bych to někomu	6 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků
-----	--	--

28.	zmlátil bych je vzal bych si to zpátky a šel domů oznámil bych to přidal bych se k nim nevšímám si takových lidí, obházím je obloukem	3 z 12 žáků 1 z 12 žáků 2 z 12 žáků 2 z 12 žáků 1 z 12 žáků
-----	---	---

29.	nevzal bych si napřed jim dám ochutnat nenechal bych se přemluvit ... no jasně, ignoruji je drogy miluji zdrhal bych volal bych policii dal bych jim Antrax	5 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků 1 z 12 žáků
-----	--	--

30.	2 ano	1 ne	9 neodpovědělo
-----	-------	------	-------------------

Výsledky výzkumu výsledku šikany na II.stupni základní školy

a) dívky 8. třída - účast 6 dívek

Otázka č:

1.	6 ano	0 ne	6 odpověděly
2.	5 ano	1 ne	6 odpověděly
3.	4 ano	6 ne	6 odpověděly
4.	6 - velmi dobré	0 - uspokojivé	0-neuspokojivé
5.	2 ano	4 ne	6 odpověděly
6.	5 ano	0 ne	1 neodpověděla

7.	ignorování posměch pomluvy ponižování nadávky bití fackování kopání rány pěstí jiné	0 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 6 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň
----	--	--

8.	každý den každý týden jednou měsíčně	2 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň
----	--	---

9.	v šatně na WC na chodbě v jídelně cestou do školy cestou ze školy ve třídě	0 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň 0 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
----	--	---

10.	různě ubližuje mi dívka	1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	----------------------------	----------------------------

11.	dvě dívky více než tři dívky	1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	---------------------------------	----------------------------

12.	3 ano	2 ne	1 neodpověděla
13.	3 ano	2 ne	1 neodpověděla
14.	4 ano	1 ne	1 neodpověděla

15.	0 ano	5 ne	1 neodpověděla
16.	2 ano	3 ne	1 neodpověděla

17.	kamarádka rodiče a kamarádi nejlepší přítel	3 z 6 žákyň 2 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	---	---

18.	pomluvy neubližují	3 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	-----------------------	----------------------------

19.	3 ano	2 ne	1 neodpověděla
-----	-------	------	----------------

20.	stejně trojka z chování hlášení pro celou školu, aby si to také zažil snížená známka z chování	2 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	--	--

21.	1 ano podotázka č.1 podotázka č.2 podotázka č.3	4 ne pomlouvají různě	1 odpověděla 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 6 neodpovědělo
-----	--	-------------------------------------	---

22.	6 ano	0 ne	6 odpovědělo
-----	-------	------	--------------

23.	různě buzerací, pomluvou a vyhrožováním žárlivost provokace sám začne šikanovat	1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 2 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	--	---

24.	0 ano	5 ne	1 neodpověděla
-----	-------	------	----------------

25.	žádní moje třída – parta kámoši rodina a všichni blízcí	2 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	--	--

26.	svěřila bych se rodičům řekla bych mu, aby mě nešikanoval	2 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	---	--------------------------------

	promluva s výchovným poradcem školy svěřila bych se kamarádkám nejlepšímu příteli	1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
--	--	---

27.	promluva a bránila bych se rodičům pokus vyhrožovat, vyříkat si a poštvat lidi zavolala bych pomoc zavolala učitele, rodiče a bojovala	1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	--	---

28.	řekla bych to rodičům chtěla bych to zpět, ale možná ne s někým bych se poradila udobřila bych s s nimi a pak jim taky něco ukradla asi bych se na to vykašlala řekla policii	2 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	--	--

29.	nespolkla odmítla vlepila facku, snažila bych se volat o pomoc a utekla bych ne	2 z 6 žákyň 2 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň 1 z 6 žákyň
-----	---	--

30.	3 ano	3 ne	6 odpovědělo
-----	-------	------	--------------

Výsledky výzkumu výsledku šikany na II.stupni základní školy

a) chlapci 8. třída - účast 17 chlapců

Otázka č:

1.	17 ano	0 ne	17 odpovědělo
2.	14 ano	3 ne	17 odpovědělo
3.	9 ano	8 ne	17 odpovědělo
4.	16- velmi dobré	0 - uspokojivé	1-neuspokojivé
5.	7 ano	10 ne	17 odpovědělo
6.	9 ano	8 ne	17 odpovědělo

7.	ignorování posměch pomluvy ponižování nadávky bití fackování kopání rány pěstí jiné: flusání do obličeje	2 z 17 žáků 1 z 17 žáků 2 z 17 žáků 2 z 17 žáků 4 z 17 žáků 5 z 17 žáků 6 z 17 žáků 2 z 17 žáků 2 z 17 žáků 1 z 17 žáků
----	---	--

8.	každý den každý týden jednou měsíčně	6 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků
----	--	---

9.	v šatně na WC na chodbě v jídelně cestou do školy cestou ze školy ve třídě	2 z 17 žáků 5 z 17 žáků 3 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků
----	--	---

10.	ubližuje mi chlapec ubližuje mi dívka	4 z 17 žáků 1 z 17 žáků
-----	--	----------------------------

11.	jeden chlapec tři chlapci tři dívky více než tři dívky	4 z 17 žáků 1 z 17 žáků 4 z 17 žáků 1 z 17 žáků
-----	---	--

12.	3 ano	8 ne	6
-----	-------	------	---

	foukat do ucha	1 z 17 žáků
--	----------------	-------------

21.	1 ano	14 ne	2 neodpověděli
	podotázka č.1	nijak hrozně to je trapné	1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků
	podotázka č.2	hodně mnoho lidí denně	1 z 17 žáků 1 z 17 žáků
	podotázka č.3	skoro pořád často	1 z 17 žáků 1 z 17 žáků

22.	11 ano	3 ne	4 neodpověděli
-----	--------	------	----------------

23.	nadávký posměchem a buzerací kanadský žertík chováním a otevřenými názory nemám tušení buzerace a cikáni nijak blbá nálada a dá mi pěstí	2 z 17 žáků 2 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků
-----	--	--

24.	3 ano	10 ne	4 neodpověděli
-----	-------	-------	----------------

25.	otec Slávisté strýc Kurt Cobuin hrdinové jsou iluze Sokratés a Aristotelés nikdo volnost Teleshop Spider Man Mauglí Tarzan Onix méd'a opička Judy Mealica	2 z 17 žáků 2 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 2 z 17 žáků 1 z 17 žáků 2 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků
-----	--	--

26.	řekl mail kamarádovi a zmlátili	2 z 17 žáků
-----	------------------------------------	-------------

	bychom ho zmlátil dospělému, např. ředitelce plivnul do obličeje byl bych zticha tak mu řeknu „za co?“	1 z 17 žáků 4 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků
--	---	--

27.	zmlátil bych ho diplomacie zlámal prsty u rukou zkusil zabránit zabil bych ho nakopl prdel dám nálož pomohl bych mu	7 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků
-----	--	--

28.	porada s tátou partu na ně silnějšího řekl bych to doma je o pouhé zastrašování učiteli nosím boxera nebo teleskop šel bych za ruskou mafií zbijeme ho s kamarády řekl bych to vzal bych mu také něco	1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 2 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 2 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků
-----	---	---

29.	nevzal ignoroval nespolkl, ale nabídl svému kamarádovi pošlu je do prdele a nabídnu jim trochu nikdy nebo bych utekl nabídl jim něco lepšího ať si daj semnou vyhodil bych ho	5 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků 1 z 17 žáků
-----	--	---

30.	8 ano	5 ne	4 neodpověděli
-----	-------	------	----------------

Anketa na pracovišti – MOBBING

Počet dotazovaných žen	Počet dotazovaných mužů	Ženy ve věku 30 – 53 let	Muži ve věku 30 – 53 let	Druh problému
20	20	40%	10%	psychosomatické potíže, deprese, úzkost, stres
Problém v %		26%	45%	žaludeční potíže
		20%	35%	poruchy spánku
		14%	10%	bolesti hlavy, revmatismus